

STUDIECENTRUM VOOR ECONOMISCH EN SOCIAAL ONDERZOEK

DE THUISWERKENDE EN DE BUITENSHUIS-
WERKENDE VROUW IN VLAANDEREN

Elementen ter profilering

K. PAUWELS, L. DESCHAMPS, W. VAN DONGEN

Rapport 87/210

juni 1987

Universitaire Faculteiten St.-Ignatius
Prinsstraat 13 - 2000 Antwerpen

D/1987/1169/15

ABSTRAKT.

In dit rapport wordt op basis van secundair bronnenmateriaal een sociologisch profiel van de thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouw in Vlaanderen uitgewerkt. Deze analyse is een onderdeel van een uitvoerige studie over de problemen inzake gezinsarbeid in Vlaanderen.

Huisvrouwen vormen een aanzienlijk doch afnemend deel van de totale vrouwelijke bevolking. Binnen de West-Europese landen neemt België inzake de vrouwelijke tewerkstelling een middenpositie in. Duidelijk herkenbare periodes komen naar voor waarbij vrouwen -al dan niet uit eigen beweging- tijdelijk of definitief het werk neerleggen.

Uit de sociologische analyses blijkt dat een aantal van de oorspronkelijke verschillen tussen thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen verdwijnen na controle voor leeftijd en onderwijsniveau. Sommige vertrouwd in de oren klinkende stereotypen over thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen dienen daarom met de nodige omzichtigheid te worden benaderd.

INHOUDSTAFEL

Voorwoord.	1
1. Inleiding.	3
2. Statistische gegevens.	5
2.1. Inleiding.	5
2.2. Evolutie van de vrouwelijke bevolking in België.	5
2.3. Europese vergelijkingen.	7
3. De derde nationale enquête Gezinsontwikkeling.	13
3.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.	13
3.1.1. Doel van het onderzoek.	13
3.1.2. Onderzoekspopulatie.	13
3.1.3. Rapportering.	13
3.2. Onderzoeksresultaten : het profiel van de huisvrouw.	14
3.2.1. Het onderzoeksmateriaal.	14
3.2.2. Het gezin van herkomst.	15
3.2.3. Socio-positionele kenmerken van de huisvrouw.	15
3.2.4. Het inkomen.	16
3.2.5. De gezinssamenstelling.	17
4. Onderzoek "Huisvesting en gezin".	19
4.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.	19
4.1.1. Doel van het onderzoek.	19
4.1.2. Onderzoekspopulatie.	19
4.1.3. Rapportering.	19
4.2. Onderzoeksresultaten : het profiel van de huisvrouw.	20
4.2.1. Algemene gegevens.	20
4.2.2. Demografisch profiel.	20
4.2.3. Sociaal-economisch profiel.	22
4.2.4. Sociaal-psychologische typering.	22
4.2.5. Hobbies.	23
4.2.6. Opvoedingsidealen.	23
5. Onderzoek "Waarden en Normen".	32
5.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.	32
5.1.1. Doel van het onderzoek.	32
5.1.2. Onderzoekspopulatie.	32
5.1.3. Rapportering.	33
5.2. Rolpatronen man - vrouw.	34

6. De vierde nationale enquête Gezinsontwikkeling.	41
6.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.	41
6.1.1. Doel van het onderzoek.	41
6.1.2. Onderzoekspopulatie.	41
6.1.3. Rapportering.	41
6.2. Onderzoeksresultaten : profiel van de huisvrouw.	42
6.2.1. Algemeen.	42
6.2.2. Demografisch profiel.	42
6.2.3. Sociaal-economisch profiel.	43
6.2.4. Levensbeschouwing.	44
6.2.5. Gezondheid.	45
6.2.6. Seksualiteit.	45
6.2.7. Beeldvorming omtrent huwelijk en gezin.	45
6.2.8. Abortus.	46
6.2.9. Taakverdeling.	46
7. Onderzoek "Verantwoordelijkheid voor eigen gezondheid".	54
7.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.	54
7.1.1. Doel van het onderzoek.	54
7.1.2. Onderzoekspopulatie.	54
7.1.3. Rapportering.	54
7.2. Onderzoeksresultaten : profiel van de huisvrouw.	54
7.2.1. Beleving van de eigen gezondheid.	55
7.2.2. Roken.	55
7.2.3. Alkohool.	56
7.2.4. Psycho-farmica.	56
7.2.5. Stress.	57
8. Onderzoek "Bejaarden : voorzieningen en behoeften".	58
8.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.	58
8.1.1. Doel van het onderzoek.	58
8.1.2. Onderzoekspopulatie.	58
8.1.3. Rapportering.	59
8.2. Onderzoeksresultaten : profiel van de huisvrouw.	59
8.2.1. Algemene gegevens.	59
8.2.2. Demografisch profiel.	59
8.2.3. Overgang buitenshuis- naar huishoudelijke arbeid.	60
8.2.4. Redenen om buitenshuisarbeid stop te zetten.	61
9. Besluit.	63
Bibliografie.	67
Abstract.	69

VOORWOORD.

Van de Vlaamse Gemeenschapsminister, verantwoordelijk voor Gezin en Welzijnszorg kreeg het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies (C.B.G.S) in 1984 de opdracht om in samenwerking met het Studiecentrum voor Economisch en Sociaal Onderzoek (SESO) van de Universitaire Faculteiten St. Ignatius te Antwerpen (UFSIA), een uitvoerige studie te maken van de problemen inzake gezinsarbeid. Als gezinsarbeid wordt gezien : de onbetaalde taken die de verschillende leden van het gezin ten behoeve van het goed functioneren van het eigen gezin verrichten, o.a. huishoudelijk werk, opvoeding van de kinderen, verzorging van inwonende familieleden, karweien in en om de woning, beheer van de huishoudelijke budgetten, enz. Deze omschrijving is in grote mate in overeenstemming met deze van de Vlaamse Hoge Raad voor het Gezin (1984).

Het C.B.G.S.-SESO-onderzoek behandelt belangrijke sociaal-economische en sociaal-psychologische vraagstukken omtrent gezinsarbeid zowel vanuit het perspectief van de seksegebonden arbeidsverdeling in onze maatschappij, het historische en feitelijke onderscheid tussen thuiswerkenden en buitenshuiswerkenden als vanuit de actuele vraagstukken inzake hervorming van de fiscaliteit, de sociale zekerheid, de werkgelegenheid, de opvoeding van de kinderen, enz.

In het kader van bovenvermeld onderzoek werden reeds een aantal belangrijke stappen gezet waarvan er een aantal werden geconcretiseerd in beschikbare publicaties. In een artikel werd een inzicht gegeven in welke mate voor gehuwde vrouwen de graad van betrokkenheid op de arbeidsmarkt en in de huishouding verschilt naargelang de fase waarin het gezin zich bevindt. (Pauwels, e.a., 1984)

De studie van het vrij nieuw onderzoeksterrein "gezinsarbeid" werd voorbereid met de samenstelling van een uitvoerige bibliografie. (Deschamps, e.a., 1985)

Een synthetisch overzicht van de overeenkomsten en de verschillen in de standpunten en opinies omtrent de gezinsarbeid bij een aantal voor de studie van de gezinsarbeid relevante maatschappelijke organisaties, werd bekomen door middel van een enquête. Dit document kan op zijn beurt worden gebruikt als uitgangspunt voor de discussie rond deze problematiek. (Deschamps, e.a., 1986)

Een discussie omtrent gezinsarbeid kan uiteraard niet omheen de vraag naar de economische betekenis van de arbeid die in de huishouding zelf wordt verricht. In een eerste rapport rond deze vraag wordt stilgestaan bij de methodes die werden voorgesteld in de economische literatuur om de waarde van de gezinsarbeid uit te drukken in monetaire termen. De verschillende benaderingen werden voorgesteld en op hun praktische toepasbaarheid onderzocht. (Van Dongen, e.a., 1987a) De verschillende kritieken die hieromtrent kunnen geformuleerd worden mondden uit in een aansluitende publicatie waarbij vanuit een algemene theorie van de waardevorming de verschillende economische benaderingen voor de waardebepaling werden geëvalueerd. (Van Dongen, e.a., 1987b)

In het kader van het onderzoek werd via een enquête de gezinsarbeid van de vrouw en de problemen daaromtrent empirisch onderzocht. In het technisch rapport worden de verschillende aspecten van de enquête voorgesteld. (Deschamps, e.a., 1987)

In voorliggend rapport wordt op basis van secundair bronnenmateriaal een sociologische profilering aangeboden van de thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouw in Vlaanderen. Dit rapport kan gebruikt worden ter vergelijking van de gegevens met de resultaten van de uitgevoerde enquête in het kader van het onderzoek rond gezinsarbeid in Vlaanderen.

HOOFDSTUK 1. INLEIDING.

Bij het bepalen van de sociale positie van de vrouw in de hedendaagse maatschappij is de al dan niet uitoefening van een beroepsactiviteit een belangrijk gegeven. Onder invloed van onder meer de emancipatiebeweging is de plaats van de vrouw in het gezin en de maatschappij aan verandering toe, in de mate dat een toenemend aantal vrouwen aan de officiële en betaalde arbeidsmarkt deelnemen.

Een eerste belangrijke stap bij de doorlichting van de sociale positie van de vrouw is de statistische ontleding van de gegevens omtrent enerzijds het aantal vrouwen dat effectief een bepaalde beroepsloopbaan uitoefent of een baan ambieert en opgenomen is in de werkloosheidsstatistieken van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening en anderzijds de categorie vrouwen die dit niet doen en officieel gekarakteriseerd worden als huisvrouwen. Actuele, accurate cijfergegevens over bovenvermelde groepen zijn niet zomaar voor het grijpen. Een aantal gegevens worden geput uit de laatst uitgevoerde Volkstelling van 1981. De meest recente cijfers komen uit de jaarlijkse beroepskrachtentelling van het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Ze zijn gebaseerd op een steekproeftelling en worden zo geëxtrapoleerd voor de totale bevolking. Daarnaast worden gegevens gebracht die het statistisch onderzoek kunnen verhelderen en de Belgische cijfers in een Europees perspectief plaatsen.

In een tweede deel wordt gepoogd een profiel te schetsen van de vrouwen die uitsluitend gezinsarbeid verrichten. Ze worden vergeleken met de totale vrouwelijke beroepsbevolking. Voor deze eerste algemene schets wordt gebruik gemaakt van gegevens uit recente onderzoekingen, uitgevoerd door het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies, ook al werden ze opgezet rond een andere thematiek. Het is dan ook duidelijk dat geen

enkele van deze studies een echt totaalbeeld kan geven omdat ofwel de steekproef niet voldoende representatief is, ofwel slechts beperkte informatie wordt gebracht, ofwel slechts een subgroep van de thuiswerkende vrouwen in het onderzoek wordt beschreven.

Elk van de geconsulteerde studies kan echter een nuttige bijdrage leveren op een beperkt gebied. Achtereenvolgens wordt gebruik gemaakt van volgende enquêtes :

- De derde Nationale Enquête Gezinsontwikkeling (1975-76)
- Huisvesting en Gezin (1979-80)
- Het Waarden- en Normenonderzoek (1980-81)
- De vierde Nationale Enquête Gezinsontwikkeling (1982-83)
- Verantwoordelijkheid voor eigen Gezondheid (1982-83)
- Onderzoek Bejaarden : Voorzieningen en Behoeften (1985)

Deze enquêtes worden hier volgens een vast stramien eerst kort toegelicht, waarna de typische gegevens over de huisvrouw worden voorgesteld. Ondanks de nodige omzichtigheid waarmee de voorgestelde resultaten dienen te worden benaderd, tekenen er zich niettemin enkele krachtlijnen af die het mogelijk maken een eerste inzicht te krijgen in het profiel van de thuiswerkende vrouw. Ze laten toe om tot op een bepaalde hoogte tot een screening te komen en tendenzen te onderscheiden. Gezien de heterogeniteit van het onderzoeksmateriaal worden de resultaten van de analyse per onderzoek naar voren gebracht waarna in het besluit de algemene krachtlijnen worden weergegeven.

Deze elementen ter profilering van de groep huisvrouwen vormen eigenlijk maar een eerste proeve tot een meer volledige beschrijving van deze beroepskategorie in het kader van het CBGS-SESO-onderzoeksproject over de "Gezinsarbeid".

HOOFDSTUK 2. STATISTISCHE GEGEVENS.

2.1. Inleiding.

Om een inzicht te krijgen in het aantal huisvrouwen in de periode 1960-1985 is enig deductief werk noodzakelijk. De beschikbare statistische gegevens, die een beeld geven van de situatie van de vrouw, concentreren zich hoofdzakelijk op de beroepspositie van de vrouw. De huisvrouwen vormen hierbij een restcategorie en wordt als zodanig niet steeds genoemd.

In de hierna vermelde statistieken wordt vooral gesteund op cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek. Enerzijds wordt gebruik gemaakt van de gegevens van de Volkstelling, anderzijds van de steekproefenquête van de beroepsbevolking (Beroepentelling). Waar de eerste cijfers een weergave zijn van een telling van de totale bevolking wordt bij de beroepentelling vanuit de aantallen uit een steekproef van de bevolking geëxtrapoleerd naar de totale bevolking. Dit betekent dat de nauwkeurigheid tot op de eenheid uiteraard niet is gewaarborgd.

Om ten slotte de Belgische cijfers in enig internationaal perspectief te kunnen plaatsen, werd beroep gedaan op de beschikbare gegevens van de Europese Gemeenschap (Eurostat gegevens).

2.2. Evolutie van de vrouwelijke bevolking in België naar arbeidssituatie.

Tabellen 2.1. en 2.2. geven het aantal als dusdanig geregistreerde huisvrouwen in de periode 1960-1985. Ten opzichte van 1960 is het aantal huisvrouwen met ongeveer één derde gedaald. Deze verandering is een gevolg van verschuivingen in de drie andere categorieën :

- het aantal studenten is in de leeftijd van 14 tot 25 jaar toegenomen met 200.000 eenheden ;

- het aantal beroepsactieven is toegenomen met bijna 500.000 eenheden ;
- het aantal gepensioneerden steeg met 300.000.

Vermits op elk van die drie deelaspekten de sinds 1960 ingezette beweging doorgaat, moet een verdere vermindering van de huisvrouwen in het vooruitzicht worden gesteld.

In tabel 2.3. wordt per leeftijdsgroep de ontwikkeling van het aandeel van de huisvrouwen in het geheel van de groep vrouwen aangegeven.

Tussen 1970 en 1980 is er in de groep 20-34 jarigen een belangrijke afname van het aantal geregistreerde huisvrouwen. Deze vermindering zet zich nu nog door zij het aan een veel trager tempo.

In de groep van 35-44 jarigen zet de daling die vooral ook rond 1970 is begonnen zich blijkbaar tussen 1980 en 1985 nog even fel door. In de groep van 45- tot 60-jarigen stabiliseert zich het percentage huisvrouwen op 60%.

De groep van 60 jaar en ouder kan eigenlijk buiten deze analyse worden gehouden. De leeftijdsgenoten die beroepsactief geweest zijn worden ingeschreven als gepensioneerd. De niet-beroepsactieven worden eveneens als gepensioneerde ingeschreven indien zij weduwe geworden zijn. Vanaf de leeftijd van 60 jaar zouden we kunnen stellen dat alle vrouwen thuis werkzaam zijn. De indeling naar huisvrouw, beroepsactieve en gepensioneerde zegt dan meer iets over de burgerlijke staat van de betrokkene, de sociale zekerheidspositie en de inkomenspositie. Merkwaardig in deze tabel 2.3. is dat de vermindering in percentage huisvrouwen in de leeftijdsgroep 35-44 jarigen zich nog even fel doorzet ondanks het feit dat dit de periode is van voleinding van de gezinsvorming. Met andere woorden, het lijkt erop neer te komen dat de vrouwen als gevolg van de kleinere gezinsgrootte vanaf de leeftijd van 35 jaar opnieuw beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt, en zij in toenemende mate van deze mogelijkheid gebruik willen maken.

In tabel 2.4. waar de vrouwen ouder dan 60 jaar buiten beschouwing gelaten worden, wordt de leeftijdssamenstelling van de groep huisvrouwen voor de periode 1960-1985 gebracht. Waar in 1960 34% van de huisvrouwen jonger dan 34 jaar waren is dit in 1985 gedaald tot 22%. Eén vierde van de huisvrouwen is in de leeftijd tussen 35 en 44 jaar. Betekenisvol is dan weer de aangroei van de groep 45-59 jarige huisvrouwen. Meer dan de helft van de huisvrouwen heeft die leeftijd bereikt. Deze gegevens wijzen erop dat huisvrouw-zijn minder een functie is van het hebben van kleine kinderen dan wel verband houdt met al dan niet verplichte keuzes in het verleden gemaakt enerzijds, of anderzijds gewoon met het feit dat vrouwen voor de pensioenleeftijd hun beroepsactiviteit willen (kunnen) stopzetten. Het is in elk geval het onderzoeken waard waarom sommige vrouwen hun beroepsactiviteit op een leeftijd waarop er geen opvoedingsnoodzaak meer is.

De tabellen 2.5. en 2.6. zijn exclusief gebaseerd op de laatst beschikbare Volkstellinggegevens van 1981. In tabel 2.5. wordt voor de gehuwde vrouwen per 5 jaarlijkse leeftijdsklasse de verhouding aktieven versus niet-aktieven weergegeven. Tot en met 34 jaar hebben de beroepsaktieve vrouwen de overhand.

In tabel 2.6. krijgen we voor de gehuwde vrouwen een beeld van de verdeling van wie werkt, werkzoekend of niet-aktief is naargelang het aantal kinderen binnen het gezin. Het hoeft zeker geen verwondering dat het aantal aktieve vrouwen afneemt met stijgend kinderaantal, het aantal werkzoekende vrouwen volgt die neerwaartse trend.

2.3. Europese vergelijkingen.

Om de situatie van België te kunnen plaatsen binnen een bredere context, worden gegevens gebruikt van het Bureau voor de Statistiek van de Europese Gemeenschappen (Eurostat). Dit

bevat vergelijkbare informatie van de lidstaten op basis van zelfgehouden enquêtes, de zgn. "Arbeidskrachten-enquêtes".

In tabel 2.7. wordt per land voor de gehuwde vrouwen de verdeling van de beroepsactieven, werklozen en huisvrouwen gegeven. België neemt hierbij een middenpositie in inzake de verdeling beroepsactieven en huisvrouwen. Tien jaar geleden waren er in het buurland Nederland nog 8 op de 10 vrouwen huisvrouw voor slechts 4 op de 10 in Groot-Brittannië. Het laagste aantal komt voor in Denemarken.

In tabel 2.8. worden de aktiviteitsgraden per leeftijdsklasse voor gehuwde vrouwen weergegeven. In vergelijking met de overige geciteerde landen neemt België voor de leeftijdsklasse van 25-49 jaar een middenpositie in. Inzake de 14-24 jarigen noteert men een vrij grote aktiviteitsgraad terwijl voor de 50-64 jarigen België vertoeft tussen de landen waarbij een eerdere geringe aktiviteitsgraad voorkomt.

In tabel 2.9. wordt het aandeel van de aktieve vrouwen op de totale civiele tewerkstelling weergegeven en dit voor 1970, 1980 en 1985. België blijft ook in deze tabel ongeveer in de middenmoot gerangschikt : in 1985 is 38% van de aktieve bevolking vrouwelijk. Het laagste percentage valt te noteren voor Ierland met 31% terwijl Denemarken als hoogste hier duidelijk bovensteekt met 45%. Wordt het verloop van de vrouwelijke aktieve bevolking t.a.v. de totale werkende bevolking bekeken in de tijd dan situeert België zich bij de eerder sterke stijgers.

Tabel 2.1. Veranderingen tussen 1947 en 1985 van de vrouw naar arbeidssituatie.

BRON : NIS (*)	ALLE VROUWEN	VR. > 20 J.	HEBBEN WERK	ZOEKEN WERK	STUD. > 14 J.	GEPENSIONEERD	HUISVROUW
1. 1985 - B.T.	5.046.281	3.775.122	1.231.938	269.506	455.641	840.601	1.311.169
2. 1983 - B.T.	5.038.213	3.686.150	1.181.857	261.560	469.746	845.393	1.310.342
3. 1981 - V.T.	5.038.298	3.686.647	1.239.299	244.105	398.313	830.218	1.341.093
4. 1979 - B.T.	4.912.000		1.154.000	171.000	468.000		1.509.000
5. 1977 - SEO	5.005.634	3.571.314	1.115.559	139.019	403.557		1.625.723
6. 1970 - V.T.	4.929.078	3.461.298	1.045.487	32.600	286.661	790.880	1.565.443
7. 1960 - V.T.	4.692.881	3.324.341	910.000	22.842	195.755	514.015	1.919.115
8. 1947 - V.T.	4.312.467	3.125.507		-	-	-	-

Tabel 2.2. Veranderingen (index) tussen 1960 en 1985 van de vrouw naar socio-professionele toestand.

BRON : NIS (*)	ALLE VROUWEN	VR. > 20 J.	HEBBEN WERK	ZOEKEN WERK	STUD. > 14 J.	GEPENSIONEERD	HUISVROUW
1. 1985 - B.T.	108	114	135	1.179	232	164	68
2. 1983 - B.T.	107	111	130	1.145	240	165	68
3. 1981 - V.T.	107	111	136	1.069	203	162	70
4. 1979 - B.T.	105		127	749	239		79
5. 1977 - SEO	107	107	123	609	206		85
6. 1970 - V.T.	105	104	115	143	146	154	82
7. 1960 - V.T.	100	100	100	100	100	100	100
ABSOL. CIJFERS	4.692.881	3.324.341	910.000	22.842	195.755	514.015	1.919.115

(*) B.T. = Beroepentelling

V.T. = Volkstelling

SEO = Sociaal-ekonomisch onderzoek

Tabel 2.3. Veranderingen tussen 1960 en 1985 in de verhouding tussen het aantal huisvrouwen ten opzichte van de totale groep vrouwen, uitgesplitst in vier leeftijdsgroepen (in %).

LEEFTIJDGROEP	1960	1970	1980	1985
20-34	56	43	22	19
35-44	67	61	46	40
45-60	66	58	57	60
60 EN OUDER	41	25	27	26

Tabel 2.4. Verandering tussen 1960 en 1985 in de leeftijdsopbouw van huisvrouwen (van 20 tot 60 jaar).

LEEFTIJDGROEP	1960	1970	1980	1985
20-24	7	8	4	3
25-29	12	10	8	8
30-40	15	13	11	11
20-34	34	31	23	22
35-39	15	15	11	11
40-44	12	16	14	13
35-44	27	31	25	24
45-49	13	16	16	17
50-54	14	11	18	19
55-59	13	12	17	18
45-59	40	39	51	54
100 % =	1.494.559	1.279.639	1.033.097	1.003.746
60 + =	402.298	259.182	293.614	290.986
TOTAAL =	1.896.857	1.548.821	1.326.711	1.294.732

Tabel 2.5. Gehuwde vrouwen samenwonend met hun echtgenoot.
Verhouding actieven, niet-actieven per
leeftijdsklasse (Volkstelling 1981) (in %).

LEEFTIJDGROEP	ACTIEVEN	NIET-ACTIEVEN	TOTAAL
20-24	57	43	100
25-29	57	43	100
30-34	51	49	100
35-39	45	55	100
40-44	37	63	100
45-49	30	70	100
50-54	22	78	100
55-59	12	88	100

Tabel 2.6. Gehuwde vrouwen samenwonend met hun echtgenoot
naar de staat van werkzaamheid en het aantal
kinderen (Volkstelling 1981) (in %).

AANTAL KINDEREN	GEHUWDE VROUWEN			
	BEROEPSACT.	WERKZOEK.	NIET-ACT.	TOTAAL
0	26	4	70	100
1	42	8	49	100
2	39	8	53	100
3	28	6	66	100
4 of meer	18	3	79	100

Tabel 2.7. Enkele EUROSTAT-gegevens voor 1977. Gehuwde
vrouwen naar socio-professionele toestand.

LAND	1 BEROEPSACT.	2 WERKL.	3 HUISVR.	4 DIV.
IERLAND	14	-	84	2
NEDERLAND	18	-	80	2
LUXEMBURG	21	-	75	4
ITALIE	23	1	65	11
BELGIE	30	4	56	10
DUITSLAND	36	1	54	9
FRANKRIJK	42	2	46	10
GROOT-BRITTANNIE	46	2	40	12
DENEMARKEN	49	4	37	10

Tabel 2.8. Activiteitsgraad per grote leeftijdsklasse voor gehuwde vrouwen (Eurostat-gegevens voor 1983).

LAND	ACTIVITEITSGRADEN VROUWEN (1)			
	14-24 J.	25-49 J.	50-64 J.	TOTAAL
IERLAND	46.8	28.9	17.1	24.7
NEDERLAND	62.5	39.9	16.5	31.4
LUXEMBURG	58.8	36.4	13.3	28.3
ITALIE	43.9	43.7	19.1	32.4
BELGIE	76.1	56.5	17.8	40.1
DUITSLAND	58.6	53.3	31.2	42.1
FRANKRIJK	67.1	63.8	36.8	49.7
GROOT-BRITTANNIE	54.3	60.9	45.2	49.0
DENEMARKEN	86.8	85.6	51.5	65.0

(1) De verhouding van de vrouwelijke actieve bevolking t.o.v. de totale vrouwelijke bevolking van de desbetreffende leeftijdsklasse.

Tabel 2.9. Aandeel van de actieve vrouwen in de totale civiele tewerkstelling (Eurostat-gegevens 1970, 1980, 1985) (in %), met de verhouding 1970-1985.

LAND	% AANDEEL VAN DE ACTIEVE VROUWEN			
	1970	1980	1985	INDEX 1985 1970 = 100
IERLAND	27	28	31	115
NEDERLAND	(1)	30	35	117 (2)
LUXEMBURG	(1)	30	34	113 (2)
ITALIE	28	31	33	121
BELGIE	32	35	38	120
DUITSLAND	36	38	39	109
FRANKRIJK	35	37	42	120
GROOT-BRITTANNIE	36	40	42	117
DENEMARKEN	39	43	45	117

(1) Niet opgegeven

(2) Stijging tussen 1980 en 1985

HOOFDSTUK 3. DERDE NATIONALE ENQUETE GEZINSONTWIKKELING.

3.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.

3.1.1. Doel van het onderzoek.

Het Nationaal Vruchtbaarheidsonderzoek (NEGO III, 1975) was het derde vijfjaarlijkse onderzoek aangaande de thematiek vruchtbaarheid. NEGO III is een interdisciplinaire studie over de interrelaties tussen vruchtbaarheid, vruchtbaarheidsstoornissen, anticonceptie en abortus, ouderschap, partnerrelatie en arbeid van de vrouw. Schematisch kunnen de onderzoeksthema's in vier groepen worden onderverdeeld :

1. een multivariate en frekwentiële analyse van de vruchtbaarheid, de vruchtbaarheidsstoornissen en de geboorteregelingen ;
2. sociaal-psychologisch onderzoek naar de betekenis en de motieven van ouderschap in relatie met gezinsvorming en vruchtbaarheidsregeling ;
3. een interdisciplinaire studie van de verbanden tussen partnerrelatie en gezinsgroei ;
4. een sociologische studie over de weerslag van de tewerkstelling van de vrouw op de gezinsopbouw, de gezinsgrootte en de geboorteregeling.

3.1.2. Onderzoekspopulatie.

Het NEGO III-onderzoek vertrekt van een representatieve steekproef van de nederlandstalige vrouwelijke bevolking in België. Er werden 4.877 vrouwen van 16 tot 44 jaar ondervraagd. Van deze categorie vrouwen waren er 84% gehuwd en samenlevend met hun echtgenoot. De analyse heeft in hoofdzaak op deze laatste groep betrekking.

3.1.3. Rapportering.

De basisresultaten van dit onderzoek werden gepubliceerd in

C.B.G.S.-rapport nr. 58, Cliquet, R.L. ; R. Debusschere en F. Deven (red.) Gezinsvorming in Vlaanderen. Resultaten van de Derde Nationale Enquête Gezinsontwikkeling 1975-1976. Daarnaast werden meerdere deelrapporten en artikels rond deze enquête gepubliceerd.

3.2. Onderzoeksresultaten : het profiel van de huisvrouw.

3.2.1. Het onderzoeksmateriaal.

Uit de oorspronkelijke steekproef van 4.059 gehuwde vrouwen uit het NEGO III-onderzoek werden enerzijds de groep vrouwen geselecteerd die op het ogenblik van de ondervraging geen betaalde beroepsactiviteit uitoefenden en verklaarden dit ook niet van plan te zijn in de toekomst, en anderzijds de groep vrouwen die een betaalde beroepsactiviteit uitoefenden en verklaarden niet van plan te zijn hun beroep in de toekomst neer te leggen. Zo vermijdt men o.a. dat in de categorie thuiswerkende vrouwen die vrouwen worden meegerekend die pas afgestudeerd zijn en nog een betrekking zoeken. Omgekeerd vallen uit de groep werkende vrouwen diegenen weg die slechts voor een korte periode van plan zijn te werken om bv. te stoppen bij de geboorte van hun eerste kind.

Daar het de bedoeling is tot een omschrijving te komen van een aantal kenmerkende factoren van de groep thuiswerkende vrouwen en te zoeken in welke mate deze groep verschilt van de buitenswerkende vrouwen, werd geopteerd om de leeftijd van beide beschouwde categorieën onder controle te houden om de vastgestelde verschillen zo weinig mogelijk door deze factor te laten beïnvloeden.

De leeftijdsgroep van 30 tot 39 jaar werd geselecteerd omdat er ongeveer een gelijkwaardige verdeling is tussen het aantal thuiswerkende (52%) en het aantal buitenshuiswerkende vrouwen (48%). De aangehaalde dubbele selectie heeft ook een belangrijk nadeel, omdat er hierdoor een inkrimping is van het aantal personen waarop de analyse kon worden doorgevoerd.

Uiteindelijk zijn er gegevens beschikbaar van 543 thuiswer-

kende vrouwen van 30 tot 39 jaar en 514 buitenshuiswerkende vrouwen van dezelfde leeftijdsklasse. Bij de 30-39-jarige vrouwen die niet werkten had op het ogenblik van de onderzaging 31% de intentie om vooralsnog te werken terwijl bij diegenen die wel werkten er 27% verklaarden het werk te zullen neerleggen.

De groep huisvrouwen zoals hierboven gedefinieerd vertoont een aantal kenmerken die verschillen met de beroepsactieve vrouwen.

3.2.2. Het gezin van herkomst.

De huisvrouwen komen vaker uit een gezin waarin de moeder nooit enig beroep heeft uitgeoefend (79%), dan de buitenshuiswerkende vrouwen (68%). Dit feit wordt mede beïnvloed door het groter gemiddeld kinderaantal in de gezinnen van herkomst van de huisvrouwen.

3.2.3. Sociaal-positionele kenmerken.

Het onderwijsniveau van de hier onderzochte huisvrouwen ligt lager dan dit van de werkende vrouwen, zoals blijkt uit tabel 3.1. Meer dan de helft van de huisvrouwen stopten hun onderwijsopleiding na het lager onderwijs, slechts 2% heeft hoger onderwijs buiten de universiteit of universitair onderwijs gevolgd. Bij de beroepsactieve vrouwen bezitten daarentegen 12% het laatst vermelde niveau.

Tabel 3.1. Onderwijsniveau van de huisvrouw ten aanzien van de buitenshuiswerkende vrouw (NEGO III).

ONDERWIJSNIVEAU	HUISVROUW	BUITENSHUISW.
LAGER ONDERWIJS	52	36
LAGER SECUNDAIR	30	32
HOGER SECUNDAIR	16	20
HOBU OF UNIVERSITEIT	2	12
N = 100% =	548	511

Wanneer, uitgaand van het onderwijsniveau, de verhouding huisvrouwen t.a.v. het aantal beroepsactieve vrouwen wordt

uitgezet, daalt het percentage huisvrouwen aanzienlijk eens het niveau hoger secundair onderwijs wordt bereikt.

Tabel 3.2. Procentuele verdeling huisvrouwen - buitenshuiswerkende vrouwen naar het onderwijspeil (NEGO III).

ONDERWIJSNIVEAU	HUISVROUW	BEROEPSAKT.	N=100%
LAGER ONDERWIJS	61	39	468
LAGER SECUNDAIR	50	50	327
HOGER SECUNDAIR	18	82	191
HOBU OF UNIVERSITEIT	17	83	73

De beslissing blijvend huishoudelijke arbeid te verrichten wordt nog slechts door 1 op 5 vrouwen genomen vanaf het humaniora-niveau. De geleverde inspanningen om dit peil te bereiken wil men duidelijk ten nutte maken via de uitoefening van een beroepsactiviteit. Hieruit zou men kunnen afleiden dat een verbetering van het onderwijspeil het aantal thuisblijvende vrouwen verder zal drukken.

3.2.4. Het inkomen.

Dat er een significant verschil bestaat tussen het gezinsinkomen van de huisvrouw en dit van de gezinnen waar man en vrouw samen werken, wekt zeker geen verwondering. Temeer daar het gezinsinkomen in het onderzoek bepaald werd als het maandelijks netto-inkomen voortvloeiend uit de beroepsarbeid en er geen navraag gedaan werd naar mogelijke andere inkomsten (uit roerende en/of onroerende goederen of uit sociale zekerheid). In feite geeft de tabel de maandelijkse netto-inkomsten weer van de gezinnen met één inkomen (gezinnen met huisvrouw) tegenover dit met twee inkomens (gezinnen waar de vrouw werkt). Hier moet worden opgemerkt dat de inkomens van de echtgenoten, ongeacht of de vrouw werkt of niet werkt, niet significant van elkaar verschillen.

Tabel 3.3. Het inkomen van gezinnen waar de vrouw al of niet buitenshuis werkt (NEGO III).

INKOMEN	GEZINSINKOMEN			
	HUISVROUWEN		BUITENSHUISW.	
	%	CUM. %	%	CUM. %
< 20.000 fr.	24	24	2	2
20 - 30.000 fr.	49	73	26	28
30 - 40.000 fr.	7	90	32	60
40 - 50.000 fr.	6	96	22	82
> 50.000 fr.	4	100	18	100
N = 100% =	471		419	

Waar de gezinnen met één inkomen in meer dan 7 op de 10 gevallen in 1975 over minder dan 30.000 fr. beschikten is dit slechts het geval bij 3 op 10 waar de vrouw zelf voor een inkomen zorgt. Globaal bekeken ligt het gemiddeld gezinsinkomen van één inkomensgezinnen 36% onder dit van twee inkomensgezinnen. Wanneer men daarbij bedenkt dat de gemiddelde gezinsgrootte van de één inkomensgezinnen merkkelijk hoger ligt mag de financiële handicap van deze gezinnen nog groter worden geschat.

3.2.5. De gezinssamenstelling.

Het gemiddeld kinderaantal van de bestudeerde groep huisvrouwen bedraagt 2,45 en overstijgt nadrukkelijk dit van de beroepsactieve vrouwen (1,82). Gezien de leeftijd van de onderzochte groep, mag met zekerheid worden gesteld dat dit verschil nagenoeg niet meer zal worden gewijzigd. Opvallend is dat het aantal kinderloze gezinnen bij de huisvrouwen slechts de helft bedraagt van de buitenshuiswerkende vrouwen. De grote gezinnen vindt men vooral onder de huisvrouwen. Iets minder dan 1 huisvrouw op 2 is in deze steekproef moeder van een groot gezin (drie of meer kinderen), bij de beroepsactieve vrouwen 1 op 4.

Tabel 3.4. Aantal kinderen in het gezin.

AANTAL KINDEREN	HUISVROUWEN		BUITENSHUISW.	
	%	CUM. %	%	CUM. %
0	6	6	11	11
1	18	24	29	40
2	32	56	37	77
3	26	82	17	94
4	12	94	4	98
5 of meer	6	100	2	100
N = 100% =		483		474

HOOFDSTUK 4. HUISVESTING EN GEZIN.

4.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.

4.1.1. Doel van het onderzoek.

Op 1 juli 1978 startte in het CBGS een sociologische studie : "Huisvesting en Gezinsvorming in Vlaanderen bij de bewoners van een woning van de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting". De studie omvatte twee gedeelten :

- a. het maken van een monografie over de bewoners van de sociale N.M.H.-woningen in Vlaanderen op basis van een representatieve steekproef ;
- b. de studie van de relatie tussen huisvestingsvariabele en gezinsvorming.

4.1.2. Onderzoekspopulatie.

Op basis van een 1% steekproef werden 1.234 enquêtes gerealiseerd bij de bewoners van een sociale woning gebouwd door de N.M.H. in het Vlaamse Gewest. De ondervraagde personen wonen verspreid over het ganse Vlaamse Gewest. De selectie van de proefpersonen gebeurde ad random. Bij de groep jonger dan 45 jaar werden alleen de vrouwen ondervraagd, in de groep 45- tot 55 jarigen en in de groep 55+ jaar werden daarbij ook de mannen geënquêteerd.

De enquête geeft een betrouwbaar beeld van de onderzochte groep vermits de steekproeffout op al de voornaamste variabelen kleiner is dan 5%. (DESCHAMPS, L., 1982, 19-26)

4.1.3. Rapportering.

DESCHAMPS, L., De bewoners van een woning van de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting. Technische en methodologische aspecten van een representatieve enquête in Vlaanderen. C.B.G.S.-Rapport nr. 52, 1982.

DESCHAMPS, L., De bewoners van een woning gebouwd door de

Nationale Maatschappij voor de Huisvesting in Vlaanderen.
Algemene resultaten van een C.B.G.S.-onderzoek. C.B.G.S.-
rapport nr. 65, 1984.

4.2. Onderzoeksresultaten.

4.2.1. Algemene gegevens.

Voor deze beschrijving van het profiel van de thuiswerkende vrouw worden alleen de gegevens aangebracht die betrekking hebben op de 19- tot 55 jarigen in de totale steekproef. Vermits er nog weinig beroepsactieve vrouwen zijn boven de 55 jaar, zou het opnemen van de groep ouder dan 55 jaar elke vergelijking tussen thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen volledig scheeftrekken.

In de leeftijdsgroep van 19 tot 55 jaar is 68% van de vrouwen thuiswerkend.

4.2.2. Demografisch profiel.

Waar bij de 50- tot 55-jarige vrouwen 87% thuiswerkend is, daalt dit in de jongere leeftijdsgroepen tot 55%. Thuiswerkende vrouwen zijn dus ouder, vandaar dat bij 65% onder hen hun oudste kind ouder dan 13 jaar is.

Thuiswerkende vrouwen hebben meer kinderen of wensen er meer : 54% heeft of wil minstens drie kinderen. In de houding ten aanzien van anticonceptie blijkt tussen buitenshuiswerkende en thuiswerkende vrouwen geen verschil te bestaan. Ook is er geen verschil in het doel dat men ermee wil bereiken, zij het dat de buitenshuiswerkende vrouw anticonceptie iets meer aanwenden om het tijdstip van geboorte zelf te bepalen.

Thuiswerkende vrouwen verschillen ook in die zin van buitenshuiswerkende vrouwen dat deze laatsten meer akkoord gaan met de idee dat het voor jonge gezinnen beter is eerst samen te werken en geld te sparen om pas nadien aan de gezinsvorming te beginnen. De ondervraagde buitenshuiswerkende vrouwen hebben in hun feitelijk gedrag ook meer rekening gehouden

met elementen die betrekking hebben op de verwerving van een eigen woning.

Het onderzoek naar de motieven die de gezinnen aanbrengen om te kiezen voor een gezin met één of met twee kinderen leert dat er duidelijk verschillen bestaan in motivering tussen thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen. Allereerst is het zo dat er bij de groep thuiswerkende vrouwen een grotere groep is die om medische redenen niet meer dan één kind kan of wil hebben : 27% van de thuiswerkende vrouwen met één kind valt in die categorie terwijl dit maar zo is voor 12% van de buitenshuiswerkende vrouwen. Hieruit kan als hypothese afgeleid worden dat gezondheidselementen aan de basis liggen van het feit dat deze vrouwen of althans een fractie ervan thuis werkzaam zijn en blijven. Laten we de groep vrouwen die om medische indicaties bij één kind blijven even buiten beschouwing, dan valt het op dat 24% van de thuiswerkende vrouwen om financiële redenen niet tot verdere gezinsuitbreiding beslist en dat 30% stelt dat de opvoeding van hun eerste kind hen niet toelaat nog een tweede kind te krijgen. De argumenten van de buitenshuiswerkende vrouwen hebben in meer dan de helft van de situaties te maken met hinderpalen van praktische aard : als er twee kinderen komen zal ik niet meer kunnen meewerken, grootmoeder wil of kan slechts één kind opvoeden, enz... (zie tabel 4.6.).

Wanneer aan de gezinnen met twee kinderen gevraagd wordt naar de redenen die hen weerhouden de stap naar het driekindergezin te zetten dan zien we dat hier opnieuw een veel groter deel van de thuiswerkende vrouwen verwijst naar financiële moeilijkheden. De buitenshuiswerkende vrouw ziet het tweekindergezin veel sterker en meer uitgesproken als de richtinggevende maatschappelijke norm.

4.2.3. Sociaal-ekonomisch profiel.

Bij stijgende graad van schoolopleiding blijkt er een duidelijke daling van het aantal thuiswerkende vrouwen te bestaan. In de globale steekproef van 19- tot 45-jarigen daalt het percentage thuiswerkende vrouwen van 58% bij diegenen die enkel lager onderwijs gevolgd hebben tot 38% bij diegenen die tot 18 jaar onderwijs hebben genoten.

Tabel 4.10. laat zien hoe dit verband zich binnen elke leeftijdsgroep manifesteert. In de groep 19- tot 29-jarigen is slechts 13% van diegenen die humaniora of NUHO opleiding genoten thuis werkzaam. In deze groep 19-29-jarigen wordt het beeld echter sterk bepaald door het groot percentage werkzoekende vrouwen.

4.2.4. Sociaal-psychologische typering.

Thuisblijvende vrouwen uit het CBGS-onderzoek blijken minder tevreden te zijn met hun gezondheid in vergelijking met buitenshuiswerkende vrouwen. Thuiswerkende vrouwen zijn ook meer ontevreden met de eigen capaciteiten. Er is bij hen ook een grotere ontevredenheid met de financiële situatie. Met de familie (d.w.z. ouders, broers, zusters, tantes, nonkels, ...) zijn de ondervraagde vrouwen in gelijke mate tevreden of ontevreden.

Over het eigen gezin blijken oudere buitenshuiswerkende vrouwen het meest ontevreden zijn.

Ten aanzien van de eigen partner en hun positie van gehuwde vrouw, is het zo dat oudere buitenshuiswerkende vrouwen meer ontevreden zijn.

Bij de groep ouder dan 45 jaar en jonger dan 55 jaar zijn er een aantal verschillen op enkele items van de schaal die de index voor sociale isolatie weergeeft. Bij de thuiswerkende vrouwen is er duidelijk een grotere groep die zich eenzaam voelt. Toch hebben thuiswerkende vrouwen in de buurt meer en betere kontakten. Onder de buitenshuiswerkende vrouwen is er een grotere groep die beklemtoont dat de mensen in hun buurt

langs elkaar leven. Aansluitend bij deze vaststellingen is het ook zo dat de thuiswerkende vrouwen een sterkere identificatie hebben met de wijk : zij ervaren de wijk als meer persoonlijk, meer afwisselend en meer rustgevend.

4.2.5. Hobbies van de vrouw.

Inzake hobbies is er geen verschil voor wat betreft : een muziekinstrument bespelen, wandelen, het aanleggen van verzamelingen, kaart spelen, knutselen, vissen, familiebezoek, gezelschapsspelen, rustig babbelen met vrienden en kennissen, op eendagse uitstappen gaan, activiteiten van sociale aard, doe-het-zelf-activiteiten aan de woning.

Daarentegen blijkt het zo te zijn dat thuiswerkende vrouwen meer TV kijken. Ze zijn meer betrokken bij kerkelijke activiteiten, werken vaker in de tuin en hebben meer huisdieren. Zij doen meer naaiwerk en verstelwerk. Buitenshuiswerkende vrouwen gaan meer op café en kijken meer naar sportwedstrijden. Ook beoefenen zij meer actief een sport.

Toch moet hier gesteld worden dat de jongere thuiswerkende vrouwen evenzeer en in gelijke mate als de buitenshuiswerkende vrouwen actief aan sport doen.

Buitenshuiswerkende vrouwen -wellicht als gevolg van de hogere schoolopleiding- lezen daarentegen meer boeken, schilderen, tekenen of fotograferen meer. Zij bezoeken meer eens een theater of gaan voor meerdere dagen op reis. Ten slotte participeren zij meer aan het politieke en syndikale leven en hebben ook vaker een bestuurstaak in de verenigingen waarvan ze lid zijn.

4.2.6. Opvoedingsidealen.

In grote mate streven thuis- en buitenshuiswerkende vrouwen dezelfde opvoedingsidealen na in de opleiding van hun kinderen.

Vooraan staan opvoedingswaarden als :

- ° dat men goede manieren heeft.
- ° dat men gehoorzaam is aan de ouders.

- ° dat men rechtvaardig is.
- ° dat men zelfstandig weet te handelen.
- ° dat men opgewassen is tegen problemen in het leven.

Doelstellingen waar minder belang aan gehecht wordt zijn :

- ° dat men in staat is zich alleen bezig te houden.
- ° dat men netjes en proper is.
- ° dat men braaf is.
- ° dat men voldoende ambitie heeft.
- ° dat men leergierig is.
- ° dat men zich weet te beheersen.

Toch blijkt er bij nader toezien een belangrijk verschil te bestaan tussen thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen, namelijk :

- a. Thuiswerkende vrouwen leggen meer de klemtoon op opvoedingsidealen als gehoorzaamheid en goede manieren. Zij hechten ook duidelijk minder aandacht aan het uitbouwen van een sterke ambitie bij de kinderen.
- b. Buitenshuiswerkende vrouwen hechten meer belang aan de vorming tot zelfstandigheid en tot assertiviteit bij de kinderen.

Uit deze bevindingen mogen evenwel geen voorbarige conclusies getrokken worden. Uit de dokumentatie van DEWAELE en COSSEY (1981), (pp.86-90) blijkt dat het hier gevonden verschil wellicht het gevolg is van verschillen in het socio-economisch profiel van de thuis en buitenshuiswerkende vrouwen. De opvoedingswaarden bij de vrouwen uit de lagere sociale groepen zijn meer gericht op uiterlijke normen, een goed voorkomen en wat voordelig is voor de ouders zelf, nl. gehoorzaam zijn, goede manieren hebben, proper zijn en zich netjes gedragen. In de hogere klasse zou dan de nadruk liggen op zelfcontrole, gelukkig zijn, betrouwbaarheid, engagement, creativiteit en initiatief.

Een splitsing van de gegevens naar studieniveau van de vrouw bevestigt het voorgaande en doet de verschillen tussen thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen verdwijnen. Toch heeft het sociaal-cultureel milieu van herkomst en de genoten opleiding een invloed op de nagestreefde opvoedingsidealen. Bij controle voor genoten onderwijsniveau blijkt dat thuiswerkende vrouwen iets meer nastreven dat hun kinderen graag met andere kinderen zouden omgaan.

Tabel 4.1. Leeftijdsprofiel van de thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouw in het onderzoek "Huisvesting en Gezinsvorming" (% verdeling).

LEEFTIJD	THUISWERKEND	WERKZOEKENDE	BUITENSHUISW.
19-29	10	48	25
30-39	29	26	42
40-49	35	16	26
50-55	25	10	7
N = 100%	424	71	254

Tabel 4.2. Percentage thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen per leeftijdsgroep.

ARBEIDSSITUATIE	LEEFTIJD VROUW			
	19-29	30-39	40-49	50-59
1. THUISWERKEND	30	50	67	81
2. WERKZOEKEND	25	7	5	6
3. BUITENSH.WERK.	45	43	28	13
N = 100%	139	245	225	128

Tabel 4.3. Relatie leeftijd oudste kind en al dan niet buitenshuis beroepsactiviteit van de vrouw.

ARBEIDSSITUATIE	LEEFTIJD OUDSTE KIND			
	< 6 J.	7-12 J.	13-18 J.	> 18 J.
1. THUISWERKEND	29	50	67	71
2. WERKZOEKEND	25	7	5	6
3. BUITENSH.WERK.	45	43	28	23
N= 100%	95	142	159	128

Tabel 4.4. Welk tijdstip t.o.v. uw huwelijk wilde u uw eerste kind ?

	THUIS- WERKENDEN	WERK- ZOEKENDEN	BUITENSH. WERKEND
- OM HET EVEN	39	42	39
- ZO VLUIG MOGELIJK	32	33	16
- NA 2 JR HUWELIJK	16	19	15
- NA 3 JR HUWELIJK	13	7	30
N = 100%	202	43	152

Tabel 4.5. Voorziene gezinsgrootte (= geraliseerde +bijkomendekinderwens.)

AANTAL KINDEREN	ARBEIDSSITUATIE		
	THUISWERK.	WERKZOEK.	BUITENSH.WERK.
0 - 1	15	24	33
2	31	52	40
3	25	17	16
4 en meer	29	7	11
N =100%	279	54	207

Tabel 4.6. Redenen welke aangegeven worden om niet meer dan één kind te hebben of te willen.

REDENEN	THUISWERKEND		BUITENSH.WERK.	
	(1)	(2)	(1)	(2)
1. GEZONDHEID	27	-	12	-
2. PRAKTISCHE MOEILIJKH.	2	3	45	51
3. FINANCIËLE MOEILIJKH.	18	24	12	14
4. OPVOEDINGSMOEILIJKH.	22	30	16	18
5. 1 KIND IS GENOEG	7	9	9	10
6. WONING - HUISVESTING	2	3	-	-
7. MORELE EN/OF PERS. RED.	13	18	7	8
8. WEET NIET	9	12	-	-
N = 100%	45	33	58	51

(1) = "gezondheid" meegerekend.

(2) = "gezondheid" niet meegerekend.

Tabel 4.7. Redenen welke aangegeven worden om te blijven bij een gezin met twee kinderen.

REDENEN	THUISWERKEND	BUITENSH.WERK.
1. NORM	33	46
2. FINANCIËLE MOEILIJKH.	27	16
3. OPVOEDINGSVEREISTEN	15	16
4. ANDERE	26	22
N = 100%	82	82

Tabel 4.8. % verdeling van het studieprofiel van de thuis- en buitenshuiswerkende vrouwen.

REDENEN	THUISWERKEND	BUITENSH.WERK.
1. LAGER ONDERWIJS	47	31
2. LAGER SEC. BEROEPS.	18	21
3. HOGER SEC. BEROEPS.	5	6
4. LAGER SEC. TECHN.	11	5
5. HOGER SEC. TECHN.	3	6
6. HOGER HUMANIORA	15	24
7. HOGER ONDERWIJS	2	6
N = 100%	280	219

Tabel 4.9. % verdeling naar arbeidssituatie per onderwijsniveau.

	LAGER ONDERW.	LAGER SEC. TECHN. EN BEROEPS.	HOGER SEC. TECHN. EN BEROEPS.	HUMANIORA HOGER OND.
THUISWERK.	58	54	39	38
WERKZOEKEND	12	10	14	9
BUITENSH.W.	30	36	47	53
N = 100%	226	152	57	126

Tabel 4.12 % dat volgende hobbies beoefent in vrije tijd.

HOBBY'S VROUW	THUISW. (N=440)	WERKZ. (N=72)	BUIT.H.W. (N=256)
1. T.V. KIJKEN	78	78	71
2. BOEKEN LEZEN	43	49	55
3. MUZIEK BELUISTEREN	69	75	77
4. MUZIEKINSTRUMENT BESPELEN	4	3	5
5. NAAR SPORTWEDSTRIJDEN GAAN	14	21	22
6. AKTIEF SPORT BEOEFENEN	11	6	16
7. WANDELEN	55	58	56
8. TEK., SCHILD., BOETSEREN	3	4	7
9. FOTOGRAFEREN	9	17	14
10. THEATERBEZOEK	12	11	18
11. BIOSCOOPBEZOEK	18	39	35
12. AANLEGGEN VERZAMELINGEN	7	6	8
13. PUZZELEN	20	26	24
14. KAARTSPELEN	40	54	36
15. NAAIEN	70	64	57
16. KNUTSELEN	21	18	18
17. TUINIEREN	40	29	32
18. DIEREN VERZORGEN	36	35	29
19. VISSSEN	3	3	5
20. FAMILIEBEZOEK	74	74	74
21. GEZELSCHAPSSPELEN	38	38	38
22. OP CAFE GAAN	17	17	26
23. RUSTIG BABBELN MET VRIENDEN, COLLEGA'S	75	72	78
24. EENDAGSREIZEN	50	53	54
25. MEERDAAGSREIZEN	51	51	67
26. WINKELN IN DE STAD	73	69	71
27. DEELNEMEN A. BESTUURSVERGAD.	9	4	12
28. AKT. MET KULT. VERENIGINGEN	8	4	10
29. AKT. MET POL. VERENIGINGEN	-	2	2
30. AKT. MET KERK. VERENIGINGEN	9	8	1
31. AKT. MET SOC. VERENIGINGEN	10	6	8
32. AKT. MET SYND. VERENIGINGEN	2	4	6
33. RADIO BELUISTEREN	79	78	84
34. DOE-HET-ZELVER AAN DE WO- NING (SCHILD., KARWEITJES)	56	47	57
35. UITRUSTEN, LUIEREN, ONTSPANNEN	71	72	76

Tabel 4.13. Rangschikking van opvoedingswaarden, naar arbeidssituatie en onderwijsniveau.

OPVOEDINGSWAARDEN	THUISWERKEND			BUITENSHUISWERKEND		
	ALGEMEEN	LAGE OPLEIDING	HOGHE OPLEIDING	ALGEMEEN	LAGE OPLEIDING	HOGHE OPLEIDING
1. DAT MEN BRAAF IS	7	6	7	7	7	7
2. DAT MEN GOEDE MANIEREN HEEFT	2	2	4	5	2	6
3. DAT MEN GEHOORZAAM IS AAN ZIJN OUDERS	1	3	2	3	1	5
4. DAT MEN RECHTVAARDIG IS	5	1	5	4	5	3
5. DAT MEN ZICH WEET TE BEHEERSEN	13	14	11	17	14	14
6. DAT MEN ZELFSTANDIG WEET TE HANDELEN	4	5	1	2	3	2
7. DAT MEN OPGEWASSEN IS TEGEN DE MOEILIKHEDEN VAN HET LEVEN	3	4	2	1	4	1
8. DAT MEN VOLDOENDE AMBITIE HEEFT	12	12	8	9	9	10
9. DAT MEN WELGEZIND KAN LEVEN	16	16	11	15	17	11
10. DAT MEN AANDACHT WEET OP TE BRENGEN VOOR ANDERE MENSEN (SOCIAAL VOELEND, ENZ...)	6	7	6	6	6	4
11. DAT MEN MEE KAN VOELEN MET ANDERMANS LEED EN PLEZIER	10	10	13	11	12	9
12. DAT MEN NETJES EN PROPER IS	9	9	9	11	12	13
13. DAT MEN GRAAG MET KINDEREN OMGAAT	13	13	16	10	11	12
14. DAT MEN EEN GOED STUDENT IS	11	11	14	8	8	14
15. DAT MEN EEN NAARSTIGE WERKER IS	8	8	17	13	9	14
16. DAT MEN LEERGIERIG IS	15	14	14	14	15	8
17. DAT MEN IN STAAT IS ALLEEN BEZIG TE ZIJN	16	17	9	16	16	17

HOOFDSTUK 5. ONDERZOEK "WAARDEN EN NORMEN".

5.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.

5.1.1. Doel van het onderzoek.

In de jaren zestig is, onder invloed van een aantal socio-ekonomische factoren, een proces op gang gekomen waarbij de opvattingen en gedragingen inzake huwelijk en gezin diepgaande wijzigingen ondergaan hebben. Het aantal echtscheidingen stijgt snel, de huwelijksfrekwentie daalt, het ongehuwd samenwonen evenals de buitenechtelijke vruchtbaarheid nemen toe. Alternatieve gezinsvormen duiken op. Het gaat hier om nieuwe gedragsnormen die het huwelijk en gezin als instituut, gevestigd op algemeen aanvaarde en wettelijk vastgestelde normen, aantasten. In dit onderzoek wordt nagegaan of in Vlaanderen hiermee een ontwikkeling is op gang gekomen naar een nieuw "matrimoniaal model" dat bv. in de Skandinavische landen reeds ruim is verspreid. De oorzaak hiervan zou moeten worden gezocht in de nieuwe opvattingen die de jongere generaties over huwelijk en gezin hebben. Er wordt dan ook gepoogd na te gaan in hoeverre de nieuwe denkbeelden in Vlaanderen ingang hebben gevonden.

5.1.2. De onderzoekspopulatie.

Hiertoe wordt gebruik gemaakt van een representatieve steekproef bij telkens 600 jongeren, respectievelijk tussen 18 en 20 jaar, tussen 23 en 25 jaar en tussen 28 en 30 jaar. De eerste en de derde leeftijdscohorten werden ondervraagd in 1980, de middelste cohorte in 1983. Binnen het kader van het onderzoek van waarden en normen inzake huwelijk en gezin werden een aantal uitspraken aan de betrokkenen voorgelegd omtrent het man - vrouw beeld en het rollenpatroon binnen het gezin.

Uit de totale steekproef werd een selectie gemaakt van de

antwoorden van de gehuwde vrouwen waarbij de dichotomie gehanteerd werd van thuiswerkende vrouwen versus buitenshuiswerkende vrouwen.

Waar oorspronkelijk gewerkt werd met alle beschikbare leeftijdscategorieën van de geselecteerde vrouwen, nl. 18-20 jarigen, 23-25 jarigen en 28-30 jarigen werd in een tweede fase alleen de oudste leeftijdscategorie weerhouden. In deze groep gehuwde vrouwen met kinderen waarvan de meerderheid reeds schoolplichtig is en de gezinsomvang voor velen zelfs reeds is afgesloten komt reeds een duidelijker afbakening tussen thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen naar voren. Het beeld en de ervaring dat men heeft omtrent de gemaakte keuze is er normaliter reeds sterker geprofileerd dan in de jongere leeftijdscategorieën.

Binnen het onderzoek naar waarden en normen inzake huwelijk en gezin werden een zestal uitspraken opgenomen die rechtstreeks verwijzen naar het sekserollenpatroon. De eerste drie (Tabel 5.1.) hebben te maken met de taken van man en vrouw binnen het gezin waarbij zowel naar de traditionele rol van de vrouw binnen het gezin wordt gerefereerd als naar de mogelijkheid om deze rollen te doorbreken. In de volgende drie uitspraken wordt gepeild in welke mate en hoe de vrouw op de arbeidsmarkt kan participeren. De uitoefening van een arbeidsaktiviteit die tevens een deelname aan het maatschappelijke leven insluit, kan immers een mogelijkheid bij uitstek zijn om te komen tot een gelijkwaardige relatie tussen man en vrouw en dit tot zolang de deelname aan het arbeidsproces een determinerende rol als waarde en macht blijft vervullen in het sociale systeem.

5.1.3. Rapportering.

Lambrechts E. en V.Dehaes, Huwelijk en gezin in de jaren tachtig. Algemene resultaten van een onderzoek over waarden en normen bij Vlaamse jongeren tussen 18 en 30 jaar. CBGS-

Monografie, in voorbereiding, 1987.

5.2. Rolpatronen man - vrouw.

Hoewel er steeds meer sprake is van een relatieve gelijkheid van man en vrouw binnen het gezin en er duidelijk werd afgestapt van een sterke doorgevoerde sekserollen differentiatie, zoals die voornamelijk voorkomt sinds de industrialisatie, blijven er merkbare verschillen te zien.

Zo blijft de man in de eerste plaats de kostwinner en blijft de rol van de vrouw sterk verankerd met het gezin en het huishouden, ook al is het percentage vrouwen dat betaalde beroepsarbeid verricht sterk toegenomen. Het feit dat een groot aantal vrouwen met deze rollenaccumulatie te maken heeft, leidt niet zelden tot een conflict. Immers, de grotere deelname van vrouwen aan het arbeidsproces is niet gepaard gegaan met een evenredige deelname van de man aan de gezinsarbeid. Ondanks de pogingen om directe discriminaties op de arbeidsmarkt uit te schakelen, blijft het moeilijk voor vrouwen om er een evenwaardige positie in te nemen o.a. door de segregatie van beroepen en een geselecteerde beroepsopleiding die maakt dat zij niet in alle sectoren actief kunnen zijn. Bovendien blijken zij moeilijk te kunnen doorstromen tot aan de top. Een belangrijke verklaring voor de vastgestelde verschillen tussen man en vrouw wordt mede bepaald door de maatschappelijke attitudes en vooroordelen. Het is immers niet gemakkelijk de verinnerlijkte waarden en normen van een langdurig opvoedingsproces te negeren (Van Maele, 1982). Nochtans kan men stellen dat de hier bevraagde nog relatief jonge populatie, veel meer dan vorige generaties, voorbereid zijn op maatschappelijke posities die niet meer uitsluitend volgens het klassieke sekserollenpatroon zijn voorgestructureerd (Lambrechts, Dehaes, 1987).

Bij het bepalen van de significantiegraad op basis van het chi-kwadraat blijkt voor de uitspraken die verband houden met de taakverdeling van man en vrouw binnen het huishouden geen

significant verschil te bestaan tussen de meningen van de huisvrouw en die van de beroepsactieve vrouw over het feit dat er een roldoorbreking tussen man en vrouw mogelijk moet zijn. In beide categorieën is meer dan 60% van de onder-vraagde vrouwen het hiermee eens.

Waar het gaat om te bepalen of het de taak is van de vrouw om in te staan voor het huishouden en de opvoeding van de kinde-ren, komen er wel significante verschillen naar voren tussen beide categorieën. De roltoewijzing op basis van het klas-sieke patroon nl. de vrouw fungerend als de verzorgende persoon, wordt veel nadrukkelijker geclaimd door de vrouwen die voltijds instaan voor het huishouden. Het is precies om deze rol te vervullen dat een groot deel van deze vrouwen huisvrouw zijn. Het is dan ook logisch dat bij de hierop aansluitende uitspraak significante verschillen tot uiting blijven komen tussen huisvrouwen en de beroepsactieve vrou-wen. Huisvrouwen staan minder nadrukkelijk achter de uit-spraak dat huishoudelijke taken en de opvoeding tussen beide echtgenoten verdeeld moeten worden. Het zijn zij immers die thuisblijven om die taken in de eerste plaats te behartigen. Het betekent echter niet dat zij de medewerking van de man volledig afwijzen : 61% verklaart zich helemaal akkoord met het feit dat zowel man als vrouw voor die taken moeten instaan. Buitenshuiswerkende vrouwen staan nog nadrukkelijker op de participatie van hun echtgenoot. Niet minder dan 77% verklaart zich helemaal akkoord. De algemene positieve teneur om huishoudelijke en opvoedkundige taken tussen beide echtgenoten te verdelen, hetgeen een aanwijzing is voor een groeien naar een egalitair of symmetrisch gezinsmodel, dient in de feiten nog te worden bewezen. Zo blijkt het aandeel van de man in bovenvermelde taken slechts met mondjesmaat toe te nemen (Van Maele, 1982 ; Loosveldt, 1983).

In een tweede reeks uitspraken rond de arbeidsparticipatie van vrouwen is er voor één uitspraak eveneens geen signifi-cant verschil tussen beide categorieën te noteren. Zowel de huisvrouw als de buitenshuis actieve vrouw staan even aarze-

lend tegenover de uitspraak dat een gehuwde vrouw haar beroepscarrière moet kunnen uitbouwen zelfs als zij daardoor minder zorg kan besteden aan haar huishouding en de opvoeding van de kinderen. Eens de gezinsrol in gevaar zou komen, stellen de vrouwen zich vrij restrictief op ten aanzien van de uitbouw van hun beroepscarrière. Dit onderstreept het belang dat gehecht wordt aan de verzorgende rol, ongeacht of men thuiswerkend of buitenshuiswerkend is.

Wel significante verschillen treden op wanneer de mening wordt gevraagd of de vrouw evenveel tijd moet kunnen besteden aan haar werk als de man. Buitenshuiswerkende vrouwen beaamen dit iets nadrukkelijker dan huisvrouwen. In dezelfde lijn ligt de uitspraak dat in het huwelijk de vrouw minder belang dient te hechten aan haar beroep dan de man; ook dit wordt meer onderschreven door huisvrouwen dan door buitenshuiswerkende vrouwen.

Een van de belangrijke beïnvloedende factoren op het sekserollenpatroon blijkt het onderwijs te zijn. Uit een eerste doorlichting van de enquêteresultaten van het waarden- en normenonderzoek kon worden afgeleid dat hoe meer men gestuurd heeft hoe vaker men in egalitaire richting denkt (Lambrechts, Dehaes, 1987). Zulks wordt ook bevestigd in buitenlands onderzoek.

Teneinde de bovenvermelde resultaten meer reliëf te geven werd in een tweede fase een onderscheid gemaakt tussen vrouwen die ten hoogste hoger middelbaar onderwijs hadden genoten en diegenen met een hogere opleiding. Tevens werd er gestandaardiseerd naar de leeftijd van de vrouw en werd gekozen de analyse alleen uit te voeren voor de hoogst beschikbare leeftijdsklasse nl. de 28-30 jarigen. In de twee overige leeftijdscategorieën nl. de 18-20 jarigen en de 23-25 jarigen was er een veel schevere verdeling tussen thuiswerkende en buitenshuiswerkende vrouwen.

In tabel 5.2. worden de resultaten weergegeven voor de vrouwen met een lagere beroepsopleiding waarbij de twee items die geen significante verschillen weergaven voor de totale vrouwelijke populatie, niet meer werden weerhouden. Tabel 5.3. geeft de meningen weer van de vrouwen met een hogere onderwijsopleiding (minimum hoger middelbaar).

Wat onmiddellijk opvalt is dat bij controle van het onderwijspeil de meningen van huisvrouwen en economisch actieve vrouwen ten aanzien van het uitoefenen van een beroep, voor zo goed als gelijk lopend zijn of toch in ieder geval geen significant verschil meer aanduiden. Dit betekent dus dat het de onderwijsopleiding was die aan de basis lag van de genoteerde verschillen in Tabel 5.2. Inzake de huishoudelijke taken houdt er één item stand die significante verschillen blijft aanhouden tussen huisvrouwen en beroepsactieve vrouwen, ongeacht de onderwijsopleiding. Dat het de taak is van de vrouw om in te staan voor huishouding en de opvoeding van de kinderen, wordt voor beide onderscheiden onderwijscategorieën sterker onderschreven door de huisvrouw. Voor de bewering dat huishoudelijke taken en de opvoeding van de kinderen tussen beide echtge-noten moet worden verdeeld, scoren huisvrouwen en beroeps-actieve vrouwen met hogere onderwijsopleiding, beduidend verschillend. Dit is minder het geval bij de vrouwen met een lagere opleiding.

Tabel 5.1. Meningen over sekserollenpatroon van huisvrouwen (hv) en beroepsaktieve vrouwen (bv)
(in %) (N = 496).

	HELEMAAL AKKOORD		GROTEND. AKKOORD		GROTEND. NIET AKKOORD		HELEMAAL NIET AKKOORD		GEEN OPINIE	
	HV	BV	HV	BV	HV	BV	HV	BV	HV	BV
1. IN HET HUWELIJK MOETEN DE HUISHOUDELIJKE TAKEN EN DE OPVOEDING VAN DE KINDEREN TUSSEN BEIDE ECHTGENOTEN WORDEN VERDEELD	61	77	27	20	8	3	1	0	3	0
2. DE TAAK VAN DE VROUW IN HET HUWELIJK IS IN TE STAAN VOOR HET HUISHOUDEN EN DE OPVOEDING VAN DE KINDEREN	33	17	31	29	20	26	15	27	1	1
3. HET MOET MOGELIJK ZIJN DAT EEN GEHUWDE MAN THUIS- BLIJFT OM VOOR HET HUISHOUDEN TE Zorgen EN DE KINDEREN OP TE VOEDEN TERWIJL ZIJN VROUW DE KOST VOOR HET GEZIN VERDIENT	34	30	29	32	15	17	21	20	1	1
4. IN HET HUWELIJK DIENDE DE VROUW MINDER BELANG TE HECHTEN AAN HAAR BEROEP DAN DE MAN	17	8	22	23	27	27	32	40	4	1
5. IN EEN HUWELIJK MOET DE VROUW EVENVEEL TIJD KUNNEN BESTEDEN AAN HAAR BEROEP ALS DE MAN	40	41	28	38	20	15	8	5	4	1
6. HET MOET MOGELIJK ZIJN DAT EEN GEHUWDE VROUW HAAR EIGEN BEROEPSCARRIERE UITBOUWT ZELFS AL KAN ZIJ DAARDOOR MINDER ZORG BESTEDEN AAN HAAR HUISHOUDING EN DE OPVOEDING VAN DE KINDEREN	15	16	25	32	33	36	25	15	2	1

Tabel 5.2. Meningen over seksserollenpatronen van huisvrouwen (hv) en beroepsactieve vrouwen (bv) met een onderwijsopleiding tot maximum lager middelbaar onderwijs (in %) (N = 141).

UITSPRAKEN	HELEMAAL AKKOORD		GROTEND. AKKOORD		GROTEND. NIET AKKOORD		HELEMAAL NIET AKKOORD		GEEN OPINIE		CHI-KWADR.
	HV	BV	HV	BV	HV	BV	HV	BV	HV	BV	
1. IN HET HUWELIJK MOETEN DE HUISHOUD- LIJKE TAKEN EN DE OPVOEDING VAN DE KINDEREN TUSSEN BEIDE ECHTGENOTEN VERDEELD WORDEN	64	70	25	25	8	4	-	1	3	-	*
2. DE TAAK VAN DE VROUW IN HET HUWELIJK IS IN TE STAAN VOOR HET HUISHOUDEN EN DE OPVOEDING VAN DE KINDEREN	52	28	19	32	18	16	11	23	-	1	0.02
3. IN HET HUWELIJK DIENDE DE VROUW MINDER BELANG TE HECHTEN AAN HAAR BEROEP DAN DE MAN	17	23	25	28	31	27	26	19	1	3	*
4. IN EEN HUWELIJK MOET DE VROUW EVENVEEL TIJD KUNNEN BESTEDEN AAN HAAR BEROEP ALS DE MAN	32	20	29	44	21	14	11	9	7	3	*

* NIET SIGNIFICANT OP HET 0.05 NIVEAU

Tabel 5.3. Meningen over sekserollenpatronen van huisvrouwen (hv) en beroepsactieve vrouwen (bv) met een onderwijsopleiding van minimum hoger middelbaar onderwijs (in %) (N = 130).

UITSPRAKEN	HELEMAAL AKKOORD		GROTEND. AKKOORD		GROTEND. NIET AKKOORD		HELEMAAL NIET AKKOORD		GEEN OPINIE		CHI-KWADR.
	HV	BV	HV	BV	HV	BV	HV	BV	HV	BV	
1. IN HET HUWELIJK MOETEN DE HUISHOUDE- LIJKE TAKEN EN DE OPVOEDING VAN DE KINDEREN TUSSEN BEIDE ECHTGENOTEN VERDEELD WORDEN	39	85	44	10	14	3	-	2	3	-	0.00
2. DE TAAK VAN DE VROUW IN HET HUWELIJK IS IN TE STAAN VOOR HET HUISHOUDEN EN DE OPVOEDING VAN DE KINDEREN	11	11	42	20	33	31	11	38	3	-	0.01
3. IN HET HUWELIJK DIENT DE VROUW MINDER BELANG TE HECHTEN AAN HAAR BEROEP DAN DE MAN	5	3	17	22	36	26	42	48	-	1	*
4. IN EEN HUWELIJK MOET DE VROUW EVENVEEL TIJD KUNNEN BESTEDEN AAN HAAR BEROEP ALS DE MAN	36	44	36	42	19	19	11	6	4	4	3

* NIET SIGNIFICANT OP HET 0.05 NIVEAU

HOOFDSTUK 6. DE VIERDE NATIONALE ENQUETE GEZINSONTWIKKELING.

6.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.

6.1.1. Doel van het onderzoek.

In 1982-1983 werd de vierde Nationale Enquête Gezinsontwikkeling door het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudiën georganiseerd in samenwerking met onderzoekseenheden van de universiteiten van Brussel, Gent en Leuven. Het doel van dit onderzoek was een maatschappij- en beleidsrelevante studie omtrent houdingen en gedragingen inzake partnerrelatie, de vruchtbaarheidsregeling en de vruchtbaarheid, en het aanwijzen van determinanten en effecten ervan. Aldus kwamen volgende themata aan bod :

1. Partnerrelatie.
2. Levensvoorwaarden van de gezinnen.
3. Bio-genetische aspecten van de vruchtbaarheid.
4. Kinderwens en ouderschap.
5. Vruchtbaarheidsregeling.
6. Gerealiseerde vruchtbaarheid.

6.1.2. Onderzoekspopulatie.

Om bovenvermelde doelstellingen te verwezenlijken werd gebruik gemaakt van een representatieve steekproef van 3.101 20- tot 45 jarige vrouwen, gehuwd en ongehuwd, van Belgische nationaliteit, woonachtig in het Vlaamse Gewest.

6.1.3. Rapportering.

De eerste algemene resultaten werden gepubliceerd in de C.B.G.S.-monografie, 1984, 1, R.L. Cliquet ; R. Debusschere (red.) Relationeel en reproductief gedrag in Vlaanderen. Eerste resultaten van de Nationale Enquête Gezinsontwikkeling 1982-1983 (NEGO IV).

6.2. Onderzoekresultaten : het profiel van de huisvrouw.

Voor de analyse werd gewerkt met de gehuwde vrouwen die samenwonen met hun echtgenoot. Zij vormen met 59% de grootste groep van de ondervraagde vrouwen (N = 2.440).

6.2.1. Algemene gegevens.

Van de 2.440 vrouwen van 20 tot 44 jaar die gehuwd zijn en samenleven met hun partner, oefenen er 55% vrouwen een betaalde beroepsactiviteit uit. 13% is werkzoekend en ingeschreven bij de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, terwijl 32% thuiswerkende vrouwen of huisvrouwen zijn.

6.2.2. Demografisch profiel.

Een belangrijke differentiërende faktor om ook een beroepsactiviteit dan wel uitsluitend gezinsarbeid uit te oefenen is de leeftijd van de vrouw. Met de stijgende leeftijd verhoogt sterk de kans dat vrouwen huisvrouwen zullen zijn. Een faktor die in dezelfde richting varieert is uiteraard de huwelijksduur.

Thuiswerkende vrouwen hebben gemiddeld meer kinderen (1,89) dan buitenshuiswerkende vrouwen (1,36). Haalt men de groep werkloze vrouwen uit het geheel van de thuiswerkende vrouwen dan verhoogt nog het verschil. Immers de vrouwen die het huishouden doen en niet ingeschreven zijn bij de R.V.A. tellen gemiddeld 2,10 kinderen. De verschillen van zowel het aantal kinderen, als het verwacht aantal kinderen gelden voor alle leeftijdskategorieën van de vrouw. Bij een toenemend aantal kinderen in het gezin daalt niet alleen het aantal buitenshuiswerkende vrouwen (van 69% tot 31% naargelang er 1 à 4 kinderen zijn) doch ook het aantal vrouwen dat een ononderbroken arbeidsloopbaan heeft. Bij de jongere generatie vrouwen konstateert men echter dat zij veel minder snel hun beroepsactiviteit neerleggen, zelfs als er meerdere kinderen zijn.

6.2.3. Sociaal-ekonomisch profiel.

Thuiswerkende vrouwen hebben een lagere onderwijsopleiding genoten dan ekonomisch aktieve vrouwen. Een hogere opleiding valt samen met een kleiner wordend percentage thuiswerkende vrouwen. Waar bij de vrouwen met een lagere onderwijsopleiding 62% gezinsarbeid verrichten, loopt dit terug tot 24% bij vrouwen die hoger onderwijs hebben genoten. Deze relatie is ongetwijfeld verbonden met het feit dat de hogere opleiding samenvalt met de grotere mogelijkheid voor de vrouw om een interessantere beroepspositie te bekleden en een eigen carrière uit te bouwen. Daarenboven betekent een betere betrekking een hoger inkomen, dat men minder snel zal laten vallen.

Vrouwen die gehuwd zijn met mannen met een hoger onderwijsniveau werken beduidend meer dan vrouwen van wie de man eerder een lagere onderwijsopleiding heeft genoten. Dit verband kan moeilijk los worden gezien van het voorgaande, daar er bij de partnerkeuze meestal een relatie bestaat tussen het onderwijsniveau van de partners.

Het inkomen waarover de partner van de huisvrouw beschikt ligt significant hoger dan dat van de partner waarvan de vrouw ook over een arbeidsinkomen beschikt. Dit verband mag echter niet los worden gezien van het feit dat thuiswerkende vrouwen gemiddeld ouder zijn, wat betekent dat ook de leeftijd van hun partner hoger ligt. Welnu, de faktor leeftijd oefent een positieve invloed uit op het inkomen. De kans tot hogere kwalificatie of bevordering houdt hiermede verband hetgeen leidt tot een betere renumeratie.

Beschouwt men het totale beschikbare inkomen dan zijn het de tweeverdieners die gemiddeld over een hoger inkomen kunnen beschikken. Het percentage ondervraagden in de onderscheiden categorieën dat geen informatie over hun inkomen wenste te verstrekken ligt zo goed als even hoog. Naast de notering van het monetair bedrag dat door het gezin werd opgegeven,

zijn ook gegevens beschikbaar over de ~~subjektieve~~ evaluatie van dit bedrag. Bij de huisvrouwen verklaren 34% het zeer moeilijk, moeilijk of vrij moeilijk te hebben om rond te komen met het bedrag waarover zij beschikken tegenover 14% in de gezinnen waar men met twee voor het gezinsinkomen zorgt. De gezinnen waar de vrouw werkzoekend is, hebben een nog iets negatievere beleving.

Wanneer wordt teruggegrepen naar de situatie van de vrouwen op het ogenblik van hun huwelijk, verklaren huisvrouwen minder middelen te hebben gekregen om hun woonst in te richten. 58% van de werkende vrouwen hebben nogal wat of veel middelen gekregen tegen 48% bij de huisvrouwen. Algemener is het ook zo dat de materiële en financiële situatie van huisvrouwen op het ogenblik van hun huwelijk minder goed was dan bij de werkende vrouwen. 22% huisvrouwen tegenover 14% werkende vrouwen zeggen dat ze weinig hadden bij de start van hun huwelijk en in feite onder slechte materiële en financiële omstandigheden moesten starten. 24% van de werkende vrouwen tegenover 19% bij de huisvrouwen verklaren dat ze reeds vrij veel hadden hetgeen een vlottere en comfortabele start bij het huwelijk mogelijk maakte.

Grijpt men nog verder terug in de tijd dan blijkt dat huisvrouwen de financiële en materiële situatie van hun ouders, toen zij zelf 14 en 18 jaar waren, als minder goed beschrijven dan de buitenshuiswerkende vrouwen.

6.2.4. De levensbeschouwing.

Onder de huisvrouwen vindt men een significant hoger percentage regelmatig pratikenende katholieken dan onder de werkende vrouwen. Vermoed mag worden dat regelmatig pratikerende katholieken er een traditioneler gezinspatroon op nahouden dan de niet-katholieken, waarbij de zorgende en dienende rol van de moeder centraal staat. Deze categorie vrouwen heeft dan ook een gemiddeld groter aantal kinderen.

Gecontroleerd naar leeftijdskategorie van de vrouw geldt er slechts een duidelijk significant verband (1%) voor vrouwen die ouder zijn dan 35 jaar. Beneden deze leeftijd zijn de verschillen niet zo duidelijk.

6.2.5. De gezondheid.

Op de vraag of men problemen had met de gezondheidstoestand wordt door 20% van de huisvrouwen bevestigend geantwoord tegen 11% bij de werkende vrouwen. De gezondheidsbeleving van de huisvrouwen is m.a.w. duidelijk negatiever dan bij de actieve vrouw. De verschillen in de gezondheidsbeleving worden pas significant voor vrouwen vanaf 35 jaar.

6.2.6. De seksualiteit.

Binnen het onderzoek voor de gezinsontwikkeling NEGO IV werden een aantal vragen gesteld rond de seksualiteit en de seksualiteitsbeleving. Rond dit thema worden geen significante verschillen genoteerd naargelang vrouwen al dan niet werken. Eén vraag maakt hierop een uitzondering. Het betreft het feit of de vrouw met haar man over de seksuele kanten van haar relatie spreekt. Waar 34% huisvrouwen zegt er eigenlijk niet of niet over te spreken ligt dit op 23% bij de actieve vrouwen. Ook hier is de leeftijd belangrijk omdat de verschillen zich pas duidelijk manifesteren in de hoogste leeftijdskategorieën.

6.2.7. Beeldvorming omtrent huwelijk en gezin.

Aan de hand van een zestal vragen werd gepeild hoe de vrouw staat tegenover huwelijk en ongehuwd samenwonen. Voor een viertal vragen werd geen statistisch verschil genoteerd tussen huisvrouwen en werkende vrouwen. Zij menen beiden dat het het beste is gehuwd te zijn eens er kinderen zijn en hun houding verschilt niet voor wat het gebeurlijk ongehuwd samenwonen van kinderen betreft. De levensbeschouwing beïnvloedt hun houding t.o.v. huwelijk en samenleving op een zelfde manier en ook differentieert de doorsnee opinie van

hun vriendengroep niet ten overstaan van ongehuwd samenwonen. Er is wel een statistisch significant verschil bij de uitspraak op welke manier een goede relatie best verzekerd kan worden. Huisvrouwen menen veel nadrukkelijker dat het huwelijk daarvoor de beste uitkomst biedt. Dit is minder uitgesproken bij de actieve vrouwen die iets meer achter de uitspraak staan dat zowel huwelijk als ongehuwd samenwonen eenzelfde zekerheid bieden. Werkzoekende vrouwen geloven hierin het minst. Het ongehuwd samenwonen wordt door geen van de drie onderscheiden categorieën als geldig alternatief beschouwd. Minder dan 1% meent immers dat ongehuwd samenwonen uiteindelijk uitzicht geeft op de grootste zekerheid op een goede relatie. Huisvrouwen menen dat de beste bescherming van een duurzame relatie het huwelijk is, zij geloven minder dan werkende vrouwen dat die bescherming beter gegarandeerd zou worden door eerst een periode ongehuwd samen te wonen en dan te huwen.

Hoewel huisvrouwen en werkende of werkzoekende vrouwen op een aantal punten niet differentiëren in hun houding ten opzichte van huwelijk en gezin, mag uit het voorgaande toch worden afgeleid dat huisvrouwen een iets traditioneler beeld hebben over huwelijk en gezin. Hoewel de onderscheiden categorieën vrouwen het samenwonen als exclusief samenlevingspatroon verwerpen, evalueren werkende vrouwen het samenwonen iets positiever dan huisvrouwen.

6.2.8. Abortus.

Waar gepeild wordt naar de houding ten opzichte van zwangerschapsonderbreking als vaststaat dat de zich ontwikkelende vrucht een ernstige afwijking vertoont zoals mongolisme, blijken huisvrouwen aarzelender te staan tegenover zwangerschapsonderbreking. Waar 15% dit nooit aanvaardbaar acht ligt dit op 10% bij de werkende vrouwen.

6.2.9. Taakverdeling.

Het hoeft weinig verwondering dat het al dan niet partici-

peren van de vrouw aan de officiële arbeidsmarkt gevolgen heeft voor wat de taakverdeling in het gezin betreft. Zoals reeds uit het NEGO III-onderzoek kon worden afgeleid, betekent de arbeidsparticipatie van de vrouw dat haar partner meer deelneemt aan taken die zowel typisch betrekking hebben op het huishouden als op de kinderen.

Bij buitenshuiswerkende vrouwen wordt een groter aantal taken door man en vrouw samen gedeeld. Dit betekent echter niet dat er zich een drastische wijziging in het traditioneel rollenpatroon zou hebben voorgedaan. Vrouwen blijven hoe dan ook uitgesproken verantwoordelijk voor wat de huishoudelijke activiteiten betreft.

Tabel 6.1. Percentage thuiswerkende, werkzoekende en buitenshuiswerkende vrouwen per leeftijdsgroep.

	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44
THUISWERKEND	14	18	32	44	54
WERKZOEKEND	25	18	11	7	7
BUIT.HUISWERKEND	61	64	57	49	39

Tabel 6.2. Gemiddeld aantal kinderen naar leeftijdscategorieën.

	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44
THUISWERKENDE (INCL. WERKNEM.)	0,90	1,39	2,08	2,19	2,19
BUIT.HUISWERK.	0,47	1,13	1,64	1,77	1,88

Tabel 6.3. Percentage thuiswerkende, werkzoekende en buitenshuiswerkende vrouwen naar het inkomen van hun echtgenoot.

INKOMEN PARTNER	THUISW. VROUW	WERKZOEK. VROUW	BUIT.HUISW. VROUW
< 30.000 FR.	19	32	22
30-39.999 FR.	30	41	39
40-49.999 FR.	16	6	14
50.000 EN MEER	16	3	9
GEEN ANTWOORD	19	18	16
	788	329	1.323

Tabel 6.4. Percentage thuiswerkende, werkzoekende en buitenshuiswerkende vrouwen naar het beschikbaar gezinsinkomen.

GEZINSINKOMEN	THUISWERK. VROUW	WERKZOEK. VROUW	BUIT.HUISW. VROUW
< 30.000 FR.	11	5	2
30-39.999 FR.	26	28	5
40-49.999 FR.	22	35	16
50-59.999 FR.	14	18	24
60-79.999 FR.	9	7	29
80.000 EN MEER	5	1	12
GEEN ANTWOORD	13	6	12
N =	788	329	1.323

Tabel 6.5. Studieprofiel van de thuiswerkende, werkzoekende en buitenshuiswerkende vrouw (% verdeling).

ONDERWIJSNIVEAU	THUISWERK. VROUW	WERKZOEK. VROUW	BUIT.HUISW. VROUW
LAGER ONDERWIJS	27	24	13
LAGER MIDDELBAAR	39	35	25
HOGER MIDDELBAAR	23	31	33
UNIVERSITAIR EN NUHO.	11	10	29
N =	788	329	1.323

Tabel 6.6. Studieniveau van de partner van de thuiswerkende, de buitenshuiswerkende en de werkzoekende vrouw.

ONDERWIJSNIVEAU	THUISWERK. VROUWEN	WERKZOEK. VROUWEN	BUIT.HUISW. VROUWEN
LAGER ONDERWIJS	23	22	12
LAGER MIDDELBAAR	29	33	28
HOGER MIDDELBAAR	25	33	29
UNIVERSITAIR EN NUHO.	23	12	31
N =	788	329	1.323

Tabel 6.8. Het al dan niet gemakkelijk kunnen rondkomen met het netto inkomen per maand (in %).

	ZEER MOEILIJK MOEILIJK EERDER MOEILIJK	ZEER GEMAKKELIJK GEMAKKELIJK EERDER GEMAKKELIJK	N
THUISWERKEND	34	66	782
WERKZOEKEND	38	62	329
BUITENSHUISWERKEND	14	86	1.308

Tabel 6.9. Gekregen middelen van de ouders om woonst in te richten bij het huwelijk.

	GEEN	WEINIG	NOGAL WAT	VEEL	N
THUISWERKEND	24	28	35	13	785
WERKZOEKEND	28	25	36	11	327
BUITENSHUISWERK.	17	25	42	16	1.317

Tabel 6.10. Materiële en financiële situatie op het ogenblik van het huwelijk.

	ALLES VR. VLOTTE START	VRIJ VEEL	VOL- DOENDE	WEINIG	N
THUISWERKEND	8	19	51	22	784
WERKZOEKEND	8	16	56	20	329
BUITENSHUISWERK.	10	24	52	14	1.315

Tabel 6.11. Materiële en financiële situatie in het gezin van herkomst toen de ondervraagde 14 en 18 jaar was.

	ZEER WEL- STELLEND	WELSTEL- LEND	MIDDEL- MAAT	VOLD.	ONVOLD.	N
THUISW.	2	16	36	36	12	777
WERKZ.	3	12	40	35	10	329
BUIT.H.W.	2	22	40	30	6	1.312

Tabel 6.12. Levensbeschouwing (% verdeling).

	THUISW.	WERKZ.	BUIT.H.W.
- KATHOLIEK REGELMATIG PRAKTIZEREND	35	19	25
- KATHOLIEK ONREGELMATIG PRAKTIZEREND	28	32	28
- GEEN GELOOF SOVERTUIGING	34	44	40
- VRIJZINNIG	3	5	7
N =	787	328	1.323

Tabel 6.13. Het al dan niet voorkomen van gezondheidsproblemen (% verdeling).

	GEEN PROBLEMEN	WEL PROBLEMEN	N
THUISWERKEND	80	20	784
WERKZOEKEND	85	15	329
BUITENSHUISWERKEND	89	11	1.315

Tabel 6.14. Spreken over seksuele relatie (% verdeling).

	THUISWERK.	WERKZOEK.	BUIT.H.W.
JA	40	54	54
EIGENLIJK WEL	26	23	23
EIGENLIJK NIET	16	15	13
NEEN	18	9	10
N =	762	318	1.290

Tabel 6.15. De beste bescherming van een duurzame relatie (% verdeling).

	THUISW.	WERKZ.	BUIT.H.W.
- DOOR TE HUWEN	65	50	56
- DOOR ONGEHUWD (TE BLIJVEN) SAMENWONEN	1	2	2
- DOOR EERST EEN PERIODE SAMENWONEN EN DAN HUWEN	34	48	42
N =	701	288	1.141

Tabel 6.16. Op welke manier wordt de uiteindelijke
grootste zekerheid op een goede relatie
verzekerd.

	THUISW.	WERKZ.	BUIT.H.W.
- DOOR TE HUWEN	93	84	89
- ONGEHUWD (BLIJVEN)			
SAMENWONEN	0,5	0,5	0,5
- HET HEEFT GEEN BELANG			
GEHUWD OF ONGEHUWD	6,5	15,5	10,5
N =	779	325	1.311

Tabel 6.17. Aanvaardbaarheid van abortus, als vaststaat
dat de ontwikkelde vrucht een ernstige
afwijking vertoont.

	THUISW.	WERKZ.	BUIT.H.W.
ALTIJD AANVAARDBAAR	58	58	63
NIET HELEMAAL AANVAARDB.	27	29	27
NOOIT AANVAARDBAAR	15	13	10
N =	758	326	1.290

HOOFDSTUK 7. ONDERZOEK "VERANTWOORDELIJKHEID VOOR EIGEN GEZONDHEID".

7.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.

7.1.1. Doel.

Centraal in deze studie staat de vraag naar de verantwoordelijkheid ten aanzien van de eigen gezondheid. Naast de houdingen en opvattingen hieromtrent werd gepeild naar het eigenlijke gezondheidsgedrag. Een ander aspect dat in dit onderzoek aan bod kwam betreft de gezondheidskennis als zodanig van de betrokkenen. Aldus was het mogelijk om ondermeer de divergentie na te gaan tussen de opvattingen en kennissen omtrent gezondheidsaspecten van een aantal leefgewoonten en het gedrag dienaangaande.

7.1.2. Onderzoekspopulatie.

Dit onderzoek steunt zich op een a-selekte steekproef van 1.800 personen tussen 18 en 65 jaar, getrokken uit de kiezerslijsten van 84 gemeenten van het Vlaamse land.

7.1.3. Rapportering.

De basisresultaten van dit onderzoek werden gepubliceerd in : DOOGHE, G., L. VANDEN BOER, F. VAN LOON, Verantwoordelijkheid voor eigen gezondheid. C.B.G.S.-Rapport nr. 63, 1984.

7.2. Onderzoeksresultaten : het profiel van de huisvrouw.

Voor de hiernavolgende analyse werd gebruik gemaakt van de antwoorden van de vrouwen die 53,5% van de ondervraagde personen uitmaken. Zij werden ingedeeld in twee categorieën, nl. huisvrouwen (vrouwen die geen beroep uitoefenden op het ogenblik van de ondervraging) versus buitenshuiswerkenden.

7.2.1. De beleving van de eigen gezondheidstoestand.

Gebruik werd gemaakt van een algemene vraag in welke mate de vrouwen hun gezondheidstoestand ervaren. Het gaat uiteraard om een subjektieve beleving en hieruit kan worden afgeleid dat huisvrouwen een significant minder tevreden geluid laten horen over hun gezondheid dan werkende vrouwen. Zo evalueren 69% van de huisvrouwen hun gezondheid van heel goed tot goed tegen 86% bij de werkende vrouwen. Deze minder goede gezondheidsevaluatie blijft na controle van de onderwijsopleiding en leeftijd. Als leeftijdskategorieën worden twee klassen gehanteerd, nl. jonger dan of ouder dan 35 jaar. Voor vrouwen beneden 35 jaar met een hogere onderwijsopleiding is het verband echter niet langer significant. Dit sluit aan bij wat in de algemene onderzoeksresultaten werd gerapporteerd, nl. dat er een positievere beleving is van de gezondheid en er ook minder klachten zijn in de jongere leeftijdskategorieën, en dat diezelfde tendenzen waar te nemen zijn naarmate men een hogere onderwijsopleiding heeft genoten (Dooghe, Vanden Boer, et al., 1984).

Naast een peiling naar de subjektieve gezondheidsbeleving werden uit het onderzoek een aantal thema's belicht die mogelijk differentiëren naargelang de vrouw thuis blijft of buitenshuis werkt. Het gaat hier om factoren die de gezondheid bedreigen.

7.2.2. Roken.

Het behoeft geen betoog dat er een verband bestaat tussen roken en een aantal ernstige ziekten ; nochtans rookt een belangrijk deel van de bevolking. De rookgewoonten vertonen een belangrijke samenhang met het geslacht. Heel wat meer mannen dan vrouwen roken. Uit het voorliggend onderzoek blijkt dat op het ogenblik van de ondervraging meer dan de helft van de mannen rookt, tegenover een 28% van de vrouwen. Waar echter het aantal mannelijke rokers lijkt te stabiliseren, stijgt het percentage rokende vrouwen (Dooghe, Vanden Boer, et al., 1984).

Onder de vrouwen blijkt de categorie werkende vrouwen beduidend meer te roken dan de huisvrouwen. Wordt rekening gehouden met het onderwijspeil dan blijft het verschil significant bij vrouwen met een lagere onderwijsopleiding. Wordt bovendien de leeftijd in acht genomen geldt dit slechts voor vrouwen vanaf 35 jaar.

7.3.2. Alcohol.

Het gebruik van alcoholische drank is een algemeen verspreid fenomeen. Dit neemt niet weg dat inzake de frekwentie er zich niettemin verschillen voordoen. Zo is het gebruik van alcoholische drank veel frequenter bij mannen dan bij vrouwen. Bij vrouwen ligt het verbruik van alcohol in de categorie buitenshuiswerkenden merkkelijk hoger dan bij huisvrouwen. Eens gebruik wordt gemaakt van de controlevariabelen onderwijsopleiding en leeftijd, verdwijnt het significant verband. Ongeacht de opdeling huisvrouwen, buitenshuiswerkende vrouwen blijken vrouwen met een hoog onderwijsniveau meer alcohol te verbruiken dan vrouwen met een laag onderwijsniveau. Binnen elk onderwijsniveau is het verschil tussen thuis- en buitens-huiswerkende vrouwen echter niet langer significant.

7.2.4. Psycho-farmaca.

In tegenstelling tot het roken en het alcoholgebruik, waar de mannen deze gezondheidsbedreigende produkten vooral consumeren, zijn het de vrouwen die meer psycho-farmaca (slaapmiddelen, kalmerende, opwekkende en pijnstillende middelen) gebruiken dan mannen. Huisvrouwen grijpen daarbij beduidend sneller en meer naar psycho-farmaca dan werkende vrouwen. Wordt echter de onderwijsopleiding bekeken, dan wordt ook hier opnieuw het verband veel minder duidelijk en geldt het in feite alleen voor de lager geschoolde vrouwen. Wordt bovendien opgesplitst naar leeftijd dan is het oorspronkelijk gevonden verband volledig uitgewist en is er geen verschil tussen beide categorieën merkbaar.

7.2.5. Stress.

In het onderzoek werd eveneens nagegaan in welke mate de betrokkenen af te rekenen hebben met stress (spanningen en overbelasting) die zich onder een aantal vormen kan uiten zoals bv. in de vorm van slapeloosheid, angstgevoelens, lichamelijke klachten, prikkelbaarheid, enz. De buitenshuiswerkende vrouwen brengen dit duidelijker naar voren dan huisvrouwen. Dit betekent dat naar alle waarschijnlijkheid stress voornamelijk in verband wordt gebracht met externe werkomstandigheden. Het feit dat huisvrouwen relatief grotere vrijheid hebben om hun werk zelf te regelen is er zeker niet vreemd aan dat zij minder last hebben van stress. Buitenshuiswerkende vrouwen moeten in hun dagtaak meestal hun beroepsarbeid combineren met de organisatie van het huishouden zodat zij onder een sterkere druk komen te staan zowel binnen- als buitenshuis. Ook deze samenhang is echter niet absoluut, want na controle op onderwijsopleiding blijken er wel verschillen te zijn naargelang het genoten onderwijspeil maar binnen de onderscheiden niveau's zijn er geen significante verschillen meer tussen huisvrouwen en buitenshuiswerkende vrouwen.

HOOFDSTUK 8. BEJAARDEN: VOORZIENINGEN EN BEHOEFTE

8.1. Inlichtingen omtrent het onderzoek.

8.1.1. Doel van het onderzoek.

De basisfilosofie van het onderzoek is gebaseerd op het feit dat elke planning van sociale, huisvestings- en gezondheidsvoorzieningen voor bejaarden, alsmede elke bijsturing van het bestaande dienstenapparaat, slechts mogelijk is op basis van een zorgvuldige meting van de staat van welbevinden van de bejaarden, van de aard en de omvang van de behoeften en van de bestaande noden waaraan niet of onvoldoende wordt tegemoetgekomen in de samenleving. Alzo kan men een viervoudig doel in de behoeftenraming onderscheiden :

- a. een kwantitatieve en kwalitatieve beschrijving van de aard, het type, de omvang, de intensiteit en de variabiliteit, de behoeften aan hulp.
- b. het bepalen van de functioneringsgraad van de bejaarden op sociaal, psychisch en fysisch vlak.
- c. het achterhalen van alternatieve hulpverleningsdiensten of modaliteiten.
- d. het formuleren van aanbevelingen die nodig geacht worden om een verbetering van de situatie te beogen.

8.1.2. Onderzoekspopulatie.

Het behoeftenonderzoek is gebaseerd op een steekproef waarbij in totaal 1.500 individueel gehuisveste bejaarden op een totale bejaardenpopulatie van 765.000 uit het Vlaamse Gewest werden ondervraagd, dit is 0,2% van deze bevolkingsgroep. De enquête heeft betrekking op personen van 65 jaar en ouder, van Belgische nationaliteit, voor zover ze niet in een collectieve woonvorm verblijven en in de kiezerslijsten voorkomen. De uiteindelijke steekproef telt 1.478 personen.

8.1.3. Rapportering.

De basisgegevens van dit onderzoek werden gepubliceerd in het C.B.G.S.-Werkdocument nr. 29, 1986, G. DOOGHE en L. VANDERLEYDEN. Bejaarden: Voorzieningen en behoeften. Daarnaast werden verschillende deelrapporten en artikelen rond deze enquête gepubliceerd.

8.2. Onderzoeksresultaten : het profiel van de huisvrouw.

Van de 1.478 gerealiseerde enquêtes binnen het behoeften-onderzoek werden er 835 afgenomen bij vrouwen. Het zijn deze resultaten die dienen als basis van de hiernavolgende analyse. Binnen deze beschouwde categorie waren er op het ogenblik van de ondervraging 47 vrouwen ongehuwd, 361 gehuwde vrouwen, 405 weduwen en 22 gescheiden vrouwen. Aangezien de ondervraagden minstens 65 jaar waren of ouder diende uiteraard retrospectieve gegevens te worden ingezameld over de al dan niet beroepsloopbaan van de betrokkenen.

Ongehuwde vrouwen nemen rond de desbetreffende problematiek een specifieke plaats in. Immers de keuze om al dan niet te werken, of in te staan voor de zorg van eigen kinderen stelt zich totaal anders. Daarom werden de gegevens van de ongehuwde vrouwen en de 22 gescheiden vrouwen niet opgenomen.

8.2.1. Algemene gegevens.

Van de 766 vrouwen die op het ogenblik van de ondervraging 65 jaar of ouder waren en ofwel gehuwd ofwel weduwe zijn, blijken er 40% nooit een beroep te hebben uitgeoefend.

8.2.2. Demografisch profiel.

Volgens leeftijdscategorieën doen er zich nog belangrijke verschuivingen voor naar het al dan niet ooit gewerkt hebben. In de jongste leeftijdscategorie zijn er 4 op de 10 vrouwen die nooit enig beroep uitoefenden en dit loopt op tot de helft bij de oudste leeftijdscategorie van 80 jaar en meer. Naar het bereikte aantal kinderen doen er zich ook grote

verschuivingen voor. Van de vrouwen zonder kinderen hebben er 26% nooit gewerkt; dit percentage loopt op tot 33 % voor vrouwen met één kind, tot 42% met twee en drie kinderen, en tot 51% met vier kinderen of meer. Tevens wordt geconstateerd dat de uiteindelijke bereikte gezinsgrootte van vrouwen die nooit hebben gewerkt duidelijk deze van diegenen die ooit werkten overtreft.

Naar genoten onderwijsopleiding loopt in tegenstelling de normale verwachting het percentage vrouwen dat nooit heeft gewerkt op met een stijgend onderwijspeil. Deze lijn wordt zeer nadrukkelijk onderbroken bij vrouwen met een onderwijsopleiding die het hoger middelbaar overstijgt.

Houdt men rekening met de socio-professionele status van de man dan hebben 38% van de vrouwen die gehuwd zijn met een arbeider nooit gewerkt, tegenover 42% van hen wiens man bediende was.

8.2.3. Overgang buitenshuisarbeid - huishoudelijke arbeid.

Uit voorgaande onderzoeksresultaten kan worden afgeleid dat 6 op de 10 van de ondervraagde vrouwen ooit een beroep heeft uitgeoefend. Meer dan de helft van deze categorie vrouwen stopte hun werkzaamheden voor 44 jaar (nl. 14% voor ze 24 jaar oud waren en nog eens 32% tussen hun 25 en 44 jaar). In de leeftijd van 45 tot 60 jaar waren dit er 36% en de overblijvende 18% bleef na hun 60 jaar verder werken. Per leeftijdsklasse van de ondervraagde vrouwen blijkt dat de jongste klasse minder snel het werk hebben neergelegd dan de oudere. De leeftijd waarop men het werk neerlegt vertoont helemaal geen significant verband met het bereikte onderwijspeil.

Naar de socio-professionele status is er geen enkel onderscheid naargelang de vrouw arbeidster of bediende was, alleen landbouwsters en zelfstandigen vertonen hier een enigszins afwijkend patroon. Zij blijven ook na hun 60 jaar in veel grotere mate aan het werk.

Rekening houdend met het aantal kinderen constateert men dat

hoe groter het gezin is, hoe groter de kans wordt dat de vrouw vervroegd het werk zal neerleggen.

8.2.4. Redenen om de beroepsactiviteit stop te zetten.

Naast de leeftijd waarop de beroepsactiviteit werd stopgezet werd ook de informatie ingewonnen waarom de vrouw het werk heeft neergelegd. Vrouwen die voor hun 24 jaar hun buitenshuis beroepsactiviteiten stopten geven zo goed als unaniem aan dat dit was omwille van het huwelijk en/of de zorg voor en de opvoeding van de kinderen. Ook in de leeftijdsklasse van 25 tot 44 jaar verwijzen meer dan 8 op de 10 vrouwen naar de zorg voor en de opvoeding van de kinderen, terwijl ongeveer 1 vrouw op 10 stopte omwille van gezondheidsredenen. De gezondheidsredenen nemen in de categorie van vrouwen boven de 45 jaar de belangrijkste plaats in. Los van het feit dat binnen deze leeftijdscategorie gewoon gestopt wordt omdat men de leeftijd van het brug-of rustpensioen heeft bereikt, springt toch het motief van het stoppen om gezondheidsredenen sterk in het oog.

TABEL 8.1. Al dan niet ooit buitenshuis beroepsactiviteit (gehuwden of in weduwstaat) naar leeftijdsklasse. (procentuele verdeling)

	LEEFTIJD			
	65-69	70-74	75-79	80 EN MEER
NOOIT GEWERKT	41	37	37	48
VROEGER GEWERKT	59	63	63	52
TOTAAL=100%	201	271	176	118

TABEL 8.2. Al dan niet ooit-gewerkt hebben (gehuwden of in weduwstaat) volgens het aantal kinderen. (in %).

	AANTAL KINDEREN				
	GEEN	1	2	3	4 OF MEER
NOOIT GEWERKT	26	33	42	41	51
VROEGER GEWERKT	74	67	58	59	49
TOTAAL = 100%	91	188	185	120	181

TABEL 8.3. Al dan niet ooit gewerkt (gehuwden of in weduwstaat) naar onderwijsniveau (in %)

	ONDERWIJSNIVEAU			
	L.O	L.M.	H.M.	NUHO+UNIEF
NOOIT GEWERKT	38	45	64	10
VROEGER GEWERKT	62	55	36	90
TOTAAL = 100%	583	96	44	29

TABEL 8.4. Redenen om het werk neer te leggen naar leeftijd waarop het werk werd neergelegd.

	LEEFTIJD SKLASSE			
	24	25-44	45-60	60 EN OUDER
GEZONDSHEIDSREDEKENEN	1	8	31	24
HUWELIJK-KINDEREN	85	63	6	5
GENOEG GEWERKT	1	5	19	18
PENSIONERING-WERRKLOOS	5	10	32	33
OMWILLE VAN PARTNER	7	14	12	20
TOTAAL = 100%	61	148	167	82

HOOFDSTUK 9 BESLUIT

Een gangbare mening houdt in dat alle vrouwen huisvrouwen zijn in de mate dat zij tijd besteden aan hun huishouden. Vanuit de praktijk van het dagelijkse leven is het duidelijk dat vrouwen niet alleen een belangrijk aandeel hebben in het huishouden maar er meestal de eigenlijke spilfiguur van zijn, zeg maar de hoofdverantwoordelijke. Indien vrouwen uitsluitend instaan voor de huishoudelijke arbeid en de gebeurlijke opvoeding van kinderen en dus niet beroepsactief zijn, worden zij als huisvrouw gedefinieerd. Sedert juli 1978 en dit onder het beleid van de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken de Heer Boel, kunnen vrouwen als beroep "huisvrouw" laten aanbrengen op hun identiteitskaart.

Deze groep huisvrouwen vormen een aanzienlijk -zij het afnemend- deel in de totale vrouwelijke bevolking. Dit komt vooral tot uiting in de cijfers uit het eerste hoofdstuk. Neemt men bijvoorbeeld 1960 als uitgangspunt en stelt men het aantal huisvrouwen op dat ogenblik gelijk aan 100 dan heeft men in 1970 nog 82 huisvrouwen, in 1981 nog 70 en in 1985 nog 68 huisvrouwen. De daling van het procentueel aantal huisvrouwen op de totale vrouwelijke bevolking is een fenomeen dat zich binnen alle landen van de Europese Gemeenschap voordoet. Hiertegenover staat de toename van de actieve vrouwelijke bevolking. Binnen het geheel van de Europese landen neemt België inzake de vrouwelijke tewerkstelling in 1985 een middenpositie in.

Vanuit wetenschappelijke hoek werd tot nu toe aan de categorie huisvrouwen relatief weinig aandacht besteed. Dit heeft te maken met het feit dat zij een heterogene categorie vormen waarvan de samenstelling zich voortdurend wijzigt naargelang de fase die de vrouw in de levens- en gezinscyclus inneemt. Uiteindelijk blijkt dat bij de huidige 20- à 44-jarige

vrouwen er amper 10% nooit enige beroepsactiviteit heeft uitgeoefend. De overgrote meerderheid van de vrouwen zijn dus ooit beroepsaktief geweest. In tegenstelling met de mannen is de deelname voor de vrouw aan het arbeidsproces geen continu gebeuren. Er komen duidelijk herkenbare periodes naar voren waarbij ze -al dan niet uit eigen beweging- tijdelijk of definitief het werk neerleggen. Het grootste percentage arbeidsparticipatie bij vrouwen komt voor bij ongehuwden of bij gehuwden in de periode voor het huwelijk. Het huwelijk zelf en de komst van een kind doen dit percentage inkrimpen. Dit heeft dan ook indirect als gevolg dat naarmate de leeftijd van de vrouw stijgt zij een grotere kans maakt om zich in de groep huisvrouwen te bevinden.

Uit het empirisch materiaal waarop dit rapport steunt komt tot uiting dat het al dan niet huisvrouw worden het sterkst positief verband houdt met een groter kinderaantal en het sterkst negatief correleert met een hogere bereikte onderwijsgraad. In alle onderzoeken ligt het gemiddeld aantal kinderen hoger bij huisvrouwen en hebben zij een iets minder hoog gemiddeld onderwijspeil bereikt. Wat het totale beschikbaar gezinsinkomen betreft, blijken de twee-inkomensgezinnen over een iets ruimer inkomen te beschikken dan de éénverdieners.

Naast deze hoofdlijnen die naar voren kwamen in elk van de voorgestelde enquêtes kunnen daarnaast, gezien de specificiteit van het materiaal, nog enkele typische bevindingen naar voren worden geschoven.

Een eerste belangrijke bevinding slaat op het feit dat een aantal van de oorspronkelijk geconstateerde verschillen tussen huisvrouwen en vrouwen die een loopbaan uitoefenen verdwijnen als gestandaardiseerd wordt naar leeftijd en onderwijsopleiding in beide categorieën.

Zo blijken de klemtonen in de opvoedingsidealen van de thuis-

werkende vrouwen, die eerder liggen op gehoorzaamheid en goede manieren, zonder deze controle, duidelijk te verschillen van de buitenshuiswerkende vrouwen waar vooral belang wordt gehecht aan de vorming tot zelfstandigheid en assertiviteit. Bij een gelijklopende schoolopleiding in beide categorieën zijn de verschillen veel minder scherp geworden.

De onderwijsopleiding van de vrouw is ook sterk bepalend voor het rollenpatroon dat zij voorstaat, al blijft de algemene teneur wijzen in de richting van de belangrijke plaats die vrouwen hechten aan hun huishoudelijke en verzorgende rol. Vrouwen met een iets lagere onderwijsopleiding hebben een iets traditionelere kijk op de man - vrouw rolverdeling. Gezien de huisvrouwen een gemiddeld lagere onderwijsopleiding hebben genoten dan beroepsactieve vrouwen is er uiteraard meer kans dat de traditionele rolopvatting vooral in deze categorie is terug te vinden.

De mening omtrent de buitenshuisarbeid van de vrouwen ligt in beide categorieën vrij gelijklopend. Zo zijn bijvoorbeeld bij de vrouwen met een hogere onderwijsopleiding zowel de huisvrouwen als de buitenshuiswerkende vrouwen niet akkoord met het feit dat vrouwen minder belang moeten hechten aan hun beroep dan de man. Bij een lagere onderwijsopleiding menen beide categorieën veel sterker dat vrouwen minder belang aan hun beroep dienen te hechten.

Ongeacht de grotere opleiding menen huisvrouwen iets nadrukkelijker dan buitenshuiswerkenden, dat het voornamelijk de taak is van de vrouw om in te staan voor het huishouden.

Ten slotte werden nog een aantal bekend in de oren klinkende verbanden teruggevonden. Zo hebben buitenshuiswerkende vrouwen meer af te rekenen met stress, gebruiken ze meer alcohol en tabaksprodukten dan huisvrouwen. Wat soms als het huisvrouwensyndroom wordt beschreven, vindt zijn bevestiging in het feit dat huisvrouwen hun gezondheidstoestand als minder goed evalueren en het feit dat zij meer naar psycho-

farmaca grijpen. Deze bijna als vertrouwd in de oren klinkende onderzoeksresultaten die een zeker stereotiep beeld weergeven dienen zoals voorgaande met de nodige omzichtigheid te worden benaderd. Immers ook hier worden na het invoeren van de bijkomende controlevariabelen, onderwijsopleiding en leeftijd, de verschillen tussen beide categorieën vrouwen minder duidelijk en worden ze soms opgeheven.

BIBLIOGRAFIE

CLIQUET,R., R. DEBUSSCHERE, F. DEVEN, (red) Gezinsvorming in Vlaanderen. Resultaten van de Derde Nationale Enquête Gezinsontwikkeling 1975-1976 (NegoIII), CBGS-rapport, nr58, 1983.

CLIQUET,R., R.DEBUSSCHERE (red), Relationeel en reproductief gedrag in Vlaanderen. Eerste resultaten van de Nationale Enquête Gezinsontwikkeling 1982-1983 (Nego IV), CBGS-Monografie nr1, 1984.

DESCHAMPS,L., De bewoners van een woning van de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting. Technische en methodologische aspecten van een representatieve enquête in Vlaanderen, CBGS-Werkdokument, nr41, 1987.

DESCHAMPS,L., De bewoners van een woning gebouwd door de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting in Vlaanderen. Algemene resultaten van een CBGS-onderzoek, CBGS-Rapport ,nr65, 1984.

DESCHAMPS,L., W.VAN DONGEN, K.PAUWELS, M. DE WACHTER, Beleidsalternatieven inzake gezinsarbeid, opinies en voorstellen van 17 Vlaamse organisaties, CBGS-Werkdokument nr34, 1986.

DESCHAMPS,L., W.VAN DONGEN, PAUWELS,K., Technisch rapport over de postenquête "Dagtaak van de vrouw in Vlaanderen.", CBGS-Werkdokument, nr41, 1987.

DE WAELE,A., H.COSSEY, Gezin en Opvoeding. Sociale klassenverschillen in gezinsrelaties en opvoedingsstijl, HIVA, KUL-Leuven, 1981.

DOOGHE,G., L.VANDEN BOER, F. VAN LOON, Verantwoordelijkheid voor eigen gezondheid. CBGS-Rapport, nr63, 1984.

DOOGHE,G., L.VANDERLEYDEN, Bejaarden:Voorzieningen en behoeften. Deel 1: Doel- methode- Beweging, CBGS-Werkdokument, nr29, 1986.

LAMBRECHTS,E., V.DEHAES, Huwelijk en Gezin in de jaren tachtig. Algemene resultaten van een onderzoek over waarden en normen bij Vlaamse jongeren tussen 18 en 30 jaar, CBGS-Monografie, in voorbereiding.

LOOSVELDT,G., Het meten van (on)gelijkheid in de taakverdeling binnen het gezin. Een toepassing., in Bevolking en Gezin, 1, 1983, 27-43.

PAUWELS, K., M.DE WACHTER, L.DESCHAMPS, W.VAN DONGEN, Beroepsarbeid van jonge vrouwen met een gezin, in: Bevolking en Gezin, 3, 1984, 237-248.

VAN DONGEN,W., L.DESCHAMPS, K.PAUWELS, De waarde van huishoudelijke arbeid. Beschrijving van praktische toepasbaarheid van de economische methoden voor de waardebeoordeling, CBGS-Werkdokument, nr38, 1987.

VAN DONGEN,W., L.DESCHAMPS, K.PAUWELS, De waarde van huishoudelijke arbeid. Theorie van de waardevorming en fundamentele problemen van de economische methoden voor de waardebeoordeling, CBGS-Werkdokument, nr40, 1987.

VAN MAELE,C., Taakverdeling in het gezin: spiegel voor emancipatie? Onderzoeksresultaten Nego-III, CBGS-Rapport, nr55, 1982.

VLAAMSE HOGE RAAD VOOR HET GEZIN, Definitie van Gezinsarbeid, Dokument G 13/21.5.1984.

ABSTRACT.

In this report, a sociological profile of the housewives and women working in the labour market in Flanders is presented, based on secondary statistical material. This analysis is part of an extensive investigation in "family labour" in Flanders.

Housewives form a major, though declining part of the total female population. Concerning female labour participation, Belgium takes a middle-position within the whole of Western European countries. There are some readily recognized periods in which women for some time or definitively resign from market labour, be it deliberately or not.

When controlling for age and level of education, the initial differences between women working in the household and those having a job outside the household seem to vanish. For this reason some longlasting stereotypes of housewives vs. working women should be considered with more care.

C.B.G.S. -Monografieën

In deze reeks worden de resultaten gepubliceerd van surveys of andere uitgebreide studies die door of via het C.B.G.S. worden ondernomen. Publikaties uit deze reeks kunnen op verzoek worden bekomen op het C.B.G.S., zolang de voorraad strekt.

1984/1 : R.L. CLIQUET, R. DEBUSSCHERE (red.), Relationeel en reproductief gedrag in Vlaanderen. Eerste resultaten van de Nationale Enquête Gezinsontwikkeling 1982-1983 (NEGO IV), 1984, 205 blz.

1985/1 : G. DOOGHE, L. VANDERLEYDEN, H. VAN MECHELEN, Krachtlijnen voor een vernieuwd bejaardenbeleid in Vlaanderen, 1985, 220 blz.

1985/2 : J. BERGHMAN, H. DELEECK e.a., Sociale Indicatoren van de Vlaamse Gemeenschap, 1985, 183 blz.

1985/3 : R.L. CLIQUET & L. VAN DE VELDE, De wereldbevolking op een keerpunt? Resultaten van de Internationale Bevolkingsconferentie, Mexico, 6-14 augustus 1984; 1985, 283 blz.

C.B.G.S.-Werkdocumenten

Deze reeks is voorbehouden voor de publikatie van rapporten bestemd voor een beperkte verspreiding. Inhoudelijk omvat deze reeks een grote verscheidenheid aan documenten zoals technische rapporten over onderzoek- en enquêtemethodes, beschrijvende rapporten met statistische gegevens, theoretisch-wetenschappelijke rapporten en literatuuroverzichten, fundamenteel-wetenschappelijke analyses, landelijke rapporten en conferentiebijdragen. Afleveringen uit deze reeks kunnen op verzoek worden bekomen op het C.B.G.S.

Nr. 5 : G. VERDONK, A. NOTTE-DE RUYTER, M.J. HUYGHE-BAERT-DESCHOOLMEESTER, Onderzoek naar de voedingsgewoonten en het maaltijdpatroon bij Vlaamse schoolkinderen, 1984, 87 blz.

Nr. 6 : G. EVERS-KIEBOOMS, R. VLIETINCK and H. VAN DEN BERGHE, The impact of the present change of childbearing age on the incidence of trisomy 21 : a review of the literature and an empiric investigation in Belgium, 1960-1978, 1984, 76 blz.

Nr. 7 : R.L. CLIQUET, Fertility Behaviour in Flanders. An Overview of Two Decades of Systematic Research Efforts, 1983, 48 blz.

Nr. 8 : L. DESCHAMPS, De bewoners van een woning van de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting : een literatuurverkenning, 1984, 78 blz.

Nr. 9 : V. RAES, Het aanbod aan relationele programma's bij vormingsinstellingen in Vlaanderen. Onderzoekresultaten, 1984, 98 blz.

Nr. 10 : L. VANDERLEYDEN, G. DOOGHE, Eenzaamheid en ouderdomsbeleving bij bejaarden : enkele onderzoekresultaten, 1984, 25 blz.

Nr. 11 : L. DESCHAMPS, De woonsituatie van de gezinnen in het Vlaamse gewest : Gegevens uit het NEGOS IV-onderzoek, 1984, 69 blz.

Nr. 12 : F. DEVEN, Onderzoek in Vlaanderen inzake kindwens en ouderschap. Een overzicht, 1984, 34 blz.

Nr. 13 : R.L. CLIQUET, The Fourth Flemish Fertility Survey (1982-1983) : First results - first implications, 1985, 42 blz.

Nr. 14 : G. DOOGHE, L. VANDEN BOER, L. VANDERLEYDEN, Kwaliteitsverbetering individuele woningen voor bejaarden, 1985, 48 blz.

Nr. 15 : L. DESCHAMPS, M. DE WACHTER, K. PAUWELS, W. VAN DONGEN, Gezinsarbeid in Focus. Een bibliografie, 1985, 78 blz.

Nr. 16 : R. DEBUSSCHERE, De enquête Gezinsontwikkeling in Vlaanderen, 1982 - 1983. Technisch verslag, 1985, 67 blz.

Nr. 17 : E. LODEWIJCKX, F. DEVEN, Het profiel van het I.U.D.-gebruik in Vlaanderen, 1982-1983, 1985, 127 blz.

Nr. 18 : A. DE MUNTER, M. HELLEMANS, A. HERMANS, L. VANDEMEULENBROECKE, De structuur van de pedagogische relatie in het gezin. Een onderzoek bij Vlaamse moeders, 1985, 102 blz.

Nr. 19 : E. LODEWIJCKX, Het profiel van het pilgebruik in Vlaanderen, 1982-1983, 1985, 168 blz.

Nr. 20 : E. BOSMAN, Poging tot klassifikatie en inventarisatie van bevolkingspolitieke maatregelen, inzonderheid van maatregelen m.b.t. de fertiliteit, 1985, 115 blz.

- Nr. 21 : F. DEVEN, The legal and factual status of planned parenthood in Belgium. A country case study, 1985, 45 blz.
- Nr. 22 : L. DELIENS, Jeugd in crisis : Sociologische en economische aspecten van de jeugdwerkloosheid in België, 1985, 53 blz.
- Nr. 23 : G. DOOGHE, The aging of the population in Belgium, 1985, 69 blz.
- Nr. 24 : G. DOOGHE, L. VANDEN BOER, Alarmeringssystemen voor Bejaarden, 1985, 80 blz.
- Nr. 25 : A. GEERAERT, Relatie-opbouw en risicofactoren bij 15- tot 19-jarigen. Onderzoekstrategie en schaalconstructie van de enquête, 1985, 150 blz.
- Nr. 26 : E. LODEWIJCKX, Het profiel van het gebruik van coitus interruptus en periodieke onthouding in Vlaanderen, 1982-1983, 1986, 117 blz.
- Nr. 27 : RAAD VAN EUROPA, Europese bevolkingscommissie. Conclusies betreffende de ontwikkeling van de vruchtbaarheidstendensen in Europa, 1986, 28 blz.
- Nr. 28 : E. LODEWIJCKX, Het profiel van het gebruik van Condoom en Diafragma in Vlaanderen, 1986, 67 blz.
- Nr. 29 : G. DOOGHE, L. VANDERLEYDEN, Bejaarden : Voorzieningen en behoeften. I. Doel - Methode - Bevraging, 1986, 99 blz.
- Nr. 30 : E. BOSMAN, Theoretische en analytische problemen bij het meten van de doeltreffendheid van een pro-natalistisch beleid, 1986, 60 blz.
- Nr. 31 : L. VANDERLEYDEN, Bejaarden : Voorzieningen en Behoeften II. Huisvesting, 1986, 51 blz.
- Nr. 32 : A. VAN BEDTS, W. DUMON, Ongehuwde vrouwen in Vlaanderen, 1986, 240 blz.
- Nr. 33 : G. DOOGHE, L. VANDEN BOER, Bejaarden : Voorzieningen en Behoeften III. Het lichamelijk en psychisch welbevinden, 1986, 110 blz.
- Nr. 34 : L. DESCHAMPS, W. VAN DONGEN, K. PAUWELS, M. DE WACHTER, Beleidsalternatieven inzake gezinsarbeid. Opinies en voorstellen van 17 Vlaamse organisaties, 1986, 79 blz.

Nr. 35 : E. LAMBRECHTS, V. DEHAES, Het O.C.M.W. en de onderhoudsplicht. Een enquête bij 224 Vlaamse O.C.M.W.'s over kosten en terugvorderingen, 1986, 46 blz.

Nr. 36 : F. DEVEN, E. LODEWIJCKX, Sterilisatie in Vlaanderen : een doorlichting. 1986, 56 blz.

Nr. 37 : G. DOOGHE, L. VANDEN BOER, Care for the elderly in Belgium. 1987, 61 blz.

Nr. 38 : W. VAN DONGEN, L. DESCHAMPS, K. PAUWELS, De Waarde van Huishoudelijke Arbeid. Deel 1 : Beschrijving van praktische toepasbaarheid van de economische methoden voor de waardebepaling, 1987, 100 blz.

Nr. 39 : L. VANDEN BOER, G. DOOGHE, Bejaarden : Voorzieningen en behoeften. IV. Het sociaal welbevinden, 1987, 86 blz.

Nr. 40 : W. VAN DONGEN, L. DESCHAMPS, K. PAUWELS, De waarde van huishoudelijke arbeid. Deel 2 : Theorie van de waardevorming en de fundamentele problemen van de economische methoden voor de waardebepaling, 1987, 127 blz.

Nr. 41 : L. DESCHAMPS, W. VAN DONGEN, K. PAUWELS, Technisch Rapport over de postenquête "Dagtaak van de vrouw in Vlaanderen", 78 blz.

Nr. 42 : R.L. CLIQUET, Attitudes on values and norms with respect to family size variation. Results of a fertility survey in Flanders, 1987, 20 blz.

Nr. 43 : E. LODEWIJCKX, K. IMPENS, The impact of the contraceptive transition of the recent and future development of fertility in Flanders, 1987, 15 blz.

Dit boek werd gedrukt op de offsetpersen
van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

Wettelijk Depot
D/1987/3241/30